ENA.KOST

POD KOŽO SMO VSI ENAKI

VKLJUČEVANJE IN AKTIVNA PARTICIPACIJA
MANJŠINSKIH IN MIGRANTSKIH SKUPNOSTI V SLOVENIJI:

ZBORNIK PRISPEVKOV POSVETA

Kulturno izobraževalno društvo PiNA

ENA.KOST

POD KOŽO SMO VSI ENAKI

VKLJUČEVANJE IN AKTIVNA PARTICIPACIJA
MANJŠINSKIH IN MIGRANTSKIH SKUPNOSTI V SLOVENIJI:

ZBORNIK PRISPEVKOV POSVETA

Uredila: Mirna Buić

Kulturno izobraževalno društvo PiNA

VKLJUČEVANJE IN AKTIVNA PARTICIPACIJA MANJŠINSKIH IN MIGRANTSKIH SKUPNOSTI V SLOVENIJI:

ZBORNIK PRISPEVKOV POSVETA

Uredila: Mirna Buić

Kulturno izobraževalno društvo PiNA
Vključevanje in aktivna participacija manjšinskih in migrantskih skupnosti v sloveniji: Zbornik prispevkov posveta

Urednica: Mirna Buić
Lektoriranje: Polona Šergon (slovenski jezik), Doris Duspara (angleški jezik)
Oblikovanje in prelom: Aleksandra Andrić
Izdal: Kulturno izobraževalno društvo PiNA
Tisk: Studio Matris d.o.o.

Naklada: 250 izvodov

Koper, 2016

Finančna podpora: Finančni mehanizem EGP in Norveški finančni mehanizem 2009–2014

KAZALO

Uvodnik 4

Ob peti obletnici Deklaracije Državnega zbora RS o narodnih skupnostih Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji 5
Vera Kržišnik - Bukić

Priseljenci in priseljenske organizacije: aktivni v šoli 12
Marijanca Ajša Vižintin

Položaj manjšinskih in priseljenskih avtorjev/avtoric v slovenski kulturi 20
Lidija Dimkovska

Manjšine in mediji – dinamika medijsko-manjšinskih sprememb 25
Karmen Medica

Sovražni govor kot spodbuda kritičnega delovanja 33
Veronika Bajt

Problematika sovražnega govora na internetu 36
Andrej Motl

The Responsible Citizen – An Exploration of Theatre of the Oppressed (TO) and Democratic Participation in Slovenia 39
Anna S. Songe-Møller, Karin B. Bjerkestrand Gunhild B. Bjørnstad

Izvlečki 45

Uvodnik

V zadnjem obdobju smo zaradi masovnega preseljevanja priča porastu diskriminacije in sovražnega govora napram priseljencem, etničnim in manjšinskim skupnostim, živečih v Sloveniji. Znašli smo se na točki, ko se v javnosti iz neutemeljenega strahu pojavlja vprašanje, ali je njihova integracija sploh smiselna in mogoča oz. ali so se te skupnosti sploh zmožne integrirati v lokalno okolje.

Toda integracija se ne dotika zgolj njih. Tudi države morajo prispevati k temu procesu, biti v koraku z mobilnostjo prebivalcev in njihovo kulturno raznolikostjo. Izkazati morajo spoštovanje do njihove različnosti in upoštevati načelo človekovih pravic ter jim omogočiti nemoteno aktivno participacijo v slovenski družbi. Vprašanje pa je, ali jim to uspeva oz. ali za to obstaja politična volja. Navsezadnje, kako države spodbujajo in promovirajo vključevanje ranljivih družbenih skupin, vpliva tudi na javno mnenje večinskega prebivalstva.

Na posvetu »Vključevanje in aktivna participacija manjšinskih in migrantskih skupnosti v Sloveniji«, ki je potekal v okviru projekta »Enakopravnost narodnih skupnosti narodov nekdanje SFRJ v slovenski Istri«, so govorke in govorec z različnih zornih kotov skušali predstaviti, s katerimi težavami se različne skupnosti soočajo pri integraciji v slovensko družbo, in ponuditi možne rešitve, ki bi ustvarile take družbene razmere, ki bi spodbujale k spoštovanju njihovih temeljnih pravic v vseh družbenih sferah, k višjemu nivoju večkulturnega razumevanja in posledično k trajnostnemu družbenemu razvoju.

Mirna Buić,
vodja projekta ENA.KOST

V Kopru, februar 2016

Ob peti obletnici Deklaracije Državnega zbora RS o narodnih skupnostih Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji [1]

Dr. Vera Kržišnik - Bukić, Inštitut za narodnostna vprašanja

Uvod

Z zadovoljstvom sem sprejela povabilo na posvet o vprašanjih enakopravnosti položaja in obravnave pripadnikov narodnih skupnosti narodov nekdanje SFRJ na območju slovenske Istre, ki sta ga v sklopu projekta ENA.KOST pripravila Kulturno in izobraževalno društvo PiNA s partnerji projekta in skupina za zagovorništvo teh ljudi. Ne preseneča ta že večletna tukajšnja aktivnost, kajti slovenska Istra s svojimi štirimi občinami Koper, Piran, Izola in Ankaran je, poleg Ljubljane in še nekaterih mest, območje z najštevilčnejšo populacijo teh narodnih skupnosti v Sloveniji.

Slovenci smo eden tistih evropskih narodov, ki ima že eno celo stoletje zelo bogate izkušnje s svojimi manjšinami. Zagotovo je bil to glavni razlog, da smo v svojih ustavah v drugi polovici 20. stoletja in še pred razpadom zvezne jugoslovanske države tako zgledno uredili kolektivni položaj obeh narodnih manjšin, italijanske in madžarske, ki sta se zgodovinsko znašli znotraj meja Slovenije.

Po osamosvojitvi Slovenije oz. z razpadom SFRJ objektivno postajajo Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi (po abecednem redu), ki so v veliki večini tudi državljani Republike Slovenije, številčno daleč najznatnejše manjšine v državi. V obdobju 25. 6. 1991–31. 12. 2009 je Republika Slovenija podelila 205.633 državljanstev osebam po izvoru s prostora nekdanje skupne jugoslovanske države zunaj Slovenije (podatek MNZ, v arhivu avtorice). Pri tem je bilo v to število vključenih tudi okrog 3.000 oseb slovenske narodnosti (natančnega števila ni mogoče določiti), ki so se vrnile/priselile v Slovenijo z območij bivše SFRJ (uradna evidenca MNZ in aproksimativni lastni izračun, kajti kot raziskovalka se na INV od leta 1991 projektno ukvarjam s Slovenci v prostoru dotedanje SFRJ in sem imela oz. imam dokaj objektivni pregled v zvezi z vrnitvami/s selitvami Slovencev v Slovenijo).

Že v 90. letih prejšnjega stoletja, predvsem pa nekje na začetku sedanjega, so se znotraj populacij ABČHMS, vseh šestih samoorganiziranih skozi kulturna društva z lastnim narodnostnim predznakom, predvsem pa v treh številčno najmočnejših, tj. narodnih skupnostih Srbov, Bošnjakov in Hrvatov, začele pojavljati težnje po vzpostavljanju narodno-manjšinskega statusa v Sloveniji (tudi) zanje. Zabeleženi so neuspešni poskusi obračanja vsake od teh treh Zvez kulturnih društev ali celo posamičnih kulturnih društev in sorodnih združenj obravnavanih manjšinskih narodnostnih komponent na ustrezne organe slovenske države. Neuspešna je bila dolga leta nazaj tudi stroka, ki ji je sicer država leta 2001 naložila raziskavo o položaju teh skupnosti v Sloveniji. Ob priročnem izgovoru, da strokovna mnenja niso enotna, se namreč sama država o rezultatih naročene raziskave ni bila pripravljena niti pogovarjati, o čemer so v letih 2004, 2005 in 2006 kar precej pisali tudi tiskani mediji.

Med vse obravnavane populacije pa je poleti 2003 prodrlo spoznanje nuje skupnega naslanjanja na lastne sile v prizadevanjih za manjšinsko statusno priznanje v njihovi novi državi, Republiki Sloveniji. Tako je nastalo interesno združenje, najprej leta 2003 z nazivom Koordinacija, od leta 2006 pa z imenom Zveza

1 Prispevek je pripravljen, v skladu z navodili organizatorja Posveta, kot govor tukajšnje avtorice na tem Posvetu.

zvez kulturnih društev konstitutivnih narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji, skrajšano Exyumak (Koordinacija manjšin iz bivše Jugoslavije) oz. Zveza zvez/ZZ (dalje: Zveza zvez). To združenje si vseskozi intenzivno, torej že dolga leta, popolnoma samostojno (brez pomoči ali podpore katere od recimo temu »svojih« držav), strokovno argumentirano, postopno in strpno prizadeva doseči uradno priznanje (pod prvo) narodno-manjšinskega poimenovanja in (pod drugo) kolektivne statusne ureditve v Republiki Sloveniji za vseh šest članic in za vsako med njimi.

Nastajanje Deklaracije

Deklaracija je nastala na pobudo Zveze zvez in ob njenih že pripravljenih strokovno večstransko argumentiranih gradivih (o tem več malo kasneje), ki so med drugim podala tudi sliko položaja in statusa Slovencev v novih državah na pogorišču nekdanje skupne. Namreč tamkajšnja uradna družbena ureditev manjšinskih vprašanj je razmeroma skoraj povsod boljša, kot so je bili deležni pripadniki narodov nekdanje SFRJ, ki živijo v Sloveniji kot slovenski državljani. Če ti Slovenci niso tam kje eksplicitno vključeni kot manjšina, se lahko najdejo in prepoznajo v visokih pravnih aktih, ki so odprtega tipa. Torej je s tako manjšinsko ureditvijo po teh posameznih državah v teku nastajanja in sprejemanja obravnavanega dokumenta Zveza zvez seznanila tako vladajočo koalicijo kot največjo opozicijsko stranko v slovenskem parlamentu.

Vodilna protagonista pri kreiranju Deklaracije v samem Državnem zboru sta bila poslanca stranke Socialnih demokratov Miran Potrč in Janja Klasinc, ob zelo aktivnem vključevanju še ostalih poslancev takratne Koalicije in še drugih političnih subjektov, ki so želeli pomagati pri zadevi. Zveza zvez je polno sodelovala v vseh faznih postopkih enoletnega intenzivnega dogovarjanja in priprave čistopisa dokumenta v Državnem zboru. Za sam akt sprejema Deklaracije v Državnem zboru pa si je želela pridobiti večjo podporo glasov, kot jo premore Koalicija, čeprav bi bila formalno zadostna že nadpolovična večina pri glasovanju prisotnih poslancev in je taka podporna lista z lastnoročnimi podpisi 51 poslancev v novembru leta 2010 že ustvarjena.

Zveza zvez je namreč stavila na argumentirano pojasnjevanje, da narodnostna vprašanja ne spadajo v nabor klasično političnih tematik. Nikakor ni želela še sama poglabljati delitev v slovenskem političnem prostoru. Zato se je obrnila z ustrezno pripravljeno prošnjo za podporo tudi na poslance opozicijskih strank v Državnem zboru, ki na poziv Koalicije k podpisu na omenjeno podporno listo s poslanskimi podpisi novembra 2010 niso bili pripravljeni prispevati še lastnih podpisov. In v tem pojasnjevanju in prepričevanju je bila ZZ uspešna zlasti v komunikaciji z največjo stranko opozicije, Slovensko demokratsko stranko in delno tudi s Slovensko ljudsko stranko. Po sicer predvideni in glede tega konkretnega akta eno leto trajajoči parlamentarni proceduri (po prestanem situ v parlamentarni zakonodajno pravni službi še prek Državnega sveta, potem Komisije za peticije ter za človekove pravice in enake možnosti DZ in zlasti pomembnega Odbora za kulturo, šolstvo, šport in mladino) je »Deklaracija Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (DePNNS)« končno prispela v sam Državni zbor Republike Slovenije 1. februarja 2011. V prisotnosti 71 poslancev jo je podprlo 67 poslancev, 3 so bili proti. Sprejeta je torej z nad-dvotretjinsko večino, ki omogoča tudi spremembo ustave.

Za dosego nekega pomembnega cilja na področju narodno-manjšinske problematike, ki je sicer znana po tem, da se povsod ureja počasi, je treba vlagati ogromno dolgotrajnih in intenzivnih naporov. Potrebna je močna volja kolektivnega subjekta, ki si za rešitve prizadeva. Da ne klone tudi ob vmesnih zavrnitvah ter izkazanem nerazumevanju oblastniških in političnih struktur.

Zvezi zvez kot, po sili razmer, politični reprezentantki v kulturna društva organiziranih Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Republiki Sloveniji je torej v zvezi s sprejeto Deklaracijo to uspelo.

Beseda še o drugih manjšinskih skupinah v Sloveniji

Kolektivnega manjšinskega priznanja s strani Republike Slovenije si lahko obetajo še nekatere razmeroma maloštevilne manjšinske narodnostne skupnosti, kot sta na primer nemško-avstrijska manjšina in judovska skupnost, denimo tudi Sinti, ki so uradno prištevani med Rome, v kolikor se izkaže, da za takšne rešitve obstajajo pogoji in argumenti. Čeprav se ti primeri tudi med seboj zelo razlikujejo, gre za zgodovinske ali tradicionalne narodnostne skupine na Slovenskem, in če si priznanje lastne kolektivne subjektivitete res močno želijo, bo verjetno vsaka pripravljena vanj vložiti potrebna ustrezna lastna prizadevanja. Morda jim bo v nek zgled lahko tudi Deklaracija, o kateri ob njeni petletnici govorimo danes.

Slovenija na dobri poti

Gotovo bo zgodovina nekoč lahko ugotovila, da je šlo za enega redkih pozitivnih dosežkov, sprejetem ob veliko-večinskem soglasju sedanje generacije slovenskih politikov. Toliko na kratko o neke vrste že zgodovini. In kaj je sprejemu Deklaracije sledilo? Sam dokument je najavljal povsem novo obdobje odnosa RS do ABČHMS v Sloveniji. Toda ali se bo to res zgodilo, se bodo najavljene spremembe uresničile? Splošno znane in prav na tem področju moje poklicne raziskovalno-empirične izkušnje so me učile, da veliko ne smemo pričakovati, predvsem pa, da bodo vse spremembe, če in ko se bodo uresničevale, vedno počasnejše od konkretno načrtovanih in na katerih koli že mestih sprejetih. Pa vendar, Deklaracija je bila močan dokument in na njem se je lahko in je bilo treba graditi dalje. Še nečesa se je bilo treba dobro zavedati, namreč dejstva, da bo še kako od ZZ odvisno, kako bo država ravnala, v kakšnih časovnih rokih bo ukrepe sprejemala. Glede na vendarle izraženo naklonjenost takratnih vladajočih političnih struktur smo lahko pričakovali, da bo, gledano z vidika države, dokaj hitro postavljen v Deklaraciji načrtovan Svet pri Vladi, ki bo prevzel vodenje glavnih nalog okrog tematike ABČHMS v RS. Da, ta Svet je bil maja 2011 res ustanovljen.

Svet Vlade Republike Slovenije za vprašanja narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji

Obdobje delovanja tega posvetovalnega organa Vlade je mogoče danes vsebinsko obravnavati v štirih etapah. V prvi etapi, v času ministrice za kulturo Majde Širce je Svet nastal in imel pod njenim vodstvom prvo sejo, decembra istega leta pa je bila druga seja z vodenjem novega ministra za kulturo akademika dr. Boštjana Žekša. V tej prvi etapi je ob obeh omenjenih ministrih izražena dejanska naklonjenost reševanju odprtih vprašanj manjšinske tematike ABČHMS v RS. Sprejet je tudi Načrt za implementacijo Deklaracije, ki smo ga pripravili v Zvezi zvez. Zdelo se je, da se in da se bo manjšinska tematika ABČHMS, sicer z zamudo in zelo postopoma, a le začela počasi reševati. Toda zaostrovanje družbenih odnosov na drugih družbenih področjih je zaustavilo dobre nastavke na področju te manjšinske stvarnosti. Deklaraciji naklonjena Vlada je leta 2012 padla in to leto je potem zaznamovala vlada druge politične opcije, ki je med drugimi telesi, domnevno zaradi varčevanja, Svet sploh ukinila.

Šele po več kot enem letu in spet pod novo, že tretjo vlado ter ob protestih in prizadevanjih same Zveze zvez tudi v samem Državnem zboru je Svet ponovno vzpostavljen pod predsedovanjem sedaj sicer le državnega sekretarja, dr. Aleša Črniča. V tej, tretji fazi, ko se je od oktobra 2013 do aprila 2014 Svet sestal trikrat, je ob vseh spremljajočih težavah v ospredje vendarle stopilo glavno vodilo Zveze zvez. To vodilo in cilj pa sta, še enkrat, nominalna vključitev in ureditev narodno-manjšinskega statusa samo-organiziranih narodnostnih skupnosti Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki živijo v Sloveniji in so slovenski državljani, v ustavo Republike Slovenije.

Narodnostno poimenovanje ABČHMS v ustavi RS je najpomembnejša kolektivna pravica teh NS, za katero se vseskozi odločno zavzema ZZ.Ko sem bila v vlogi strokovnjaka za manjšinsko tematiko januarja 2014 povabljena na drugo sejo Sveta, sem za to priložnost pripravila izvajanje z naslovom »Zakaj naj RS vključi narodne skupnosti Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki živijo v Sloveniji, v svojo ustavo«. O sorodni vsebini sem spregovorila tudi na okrogli mizi Kdo so narodne manjšine v Sloveniji, ki jo je ZZ organizirala oktobra 2013 v Cankarjevem domu. Obakrat sem pojasnjevala svoje stališče s široko paleto argumentov in razlogov, kar je potem predstavljeno še v knjigi, ki je izšla novembra leta 2014. Čeprav med slovenskimi strokovnjaki ni uživalo polne podpore, zlasti že leta ne med kolegi na samem Inštitutu za narodnostna vprašanja, je imelo in ima moje stališče pomembne somišljenike med drugimi slovenskimi strokovnjaki. Med njimi moram posebej izpostaviti prof. dr. Cirila Ribičiča, bivšega ustavnega sodnika, ki je svoje strinjanje še z dodatno argumentacijo in samoiniciativno izražal v zadnjih letih večkrat, kot povabljeni strokovnjak pa tudi na tretji seji Sveta aprila 2014. In da seveda niti ne omenjam v Sloveniji družboslovcev samih NS ABČHMS, stališča katerih so predstavljena dobro leto nazaj v knjigi Kdo so narodne manjšine v Sloveniji.

Memorandumpredstavnikov zvez kulturnih društev Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji za dopolnitev ustave Republike Slovenije in argumentacija zanj

Kot se gotovo dobro spomnite, je bilo leto 2014 politično burno. Vlada je padla, poleti smo imeli državnozborske volitve in formirana je nova, sedanja državnozborska koalicija. Šele marca 2015 je imel spet na novo vzpostavljeni »naš« Svet pod vodstvom državnega sekretarja Antona Peršaka prvo sejo in tako se je začela četrta faza v njegovem delovanju. To je sedanja faza, ki še traja. Njo pa je takoj zaznamoval Memorandum NS ABČHMS s predlogom, da RS sprejme ustavno dopolnilo v vidu 64. a člena. To predloženo ustavno dopolnilo 64 a, ki je prvič javno predstavljeno leta 2013, ob več priložnostih pa v naslednjih letih vse do danes, se glasi:

> »(položaj in posebne pravice narodnih skupnosti, po izvoru iz razpadle SFRJ, v Sloveniji) Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi, ki živijo v Sloveniji, so manjšinske narodne skupnosti. Njihov položaj in posebne pravice ureja zakon.«

Naj med 22 argumenti in razlogi za to ustavno dopolnilo, sicer razdeljenimi še po posameznih tematskih segmentih in v celoti predstavljenimi v knjigi *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji (*2014), v tukajšnjem kontekstu izpostavim le naslednjih šest skupin vidikov.

1. Vidiki zgodovinske in pravne kontinuitete. Z razpadom skupne 72 let trajajoče jugoslovanske države je lahko ustvarjena Republika Slovenija, znotraj nje pa so ostali in v njej nadaljevali živeti razmeroma številčni segmenti pripadnikov narodov po izvoru iz prostora nekdanje skupne države. Medtem ko je postala država Republika Slovenija nova geopolitična in družbena danost, so ti segmenti predstavljalistari, zatečen družbeni pojav in zaradi novih državnih meja praktično novenarodne manjšine v Sloveniji. V zgodovinskem trenutku 23. decembra 1990 so se udeležili plebiscita, s čimer so potrdili svojo konstitutivno vlogo pri nastanku samostojne in neodvisne Republike Slovenije, kar je kasneje priznalo tudi Ustavno sodišče (posebej je vsebinsko izstopalo pritrdilno ločeno mnenje ustavnega sodnika dr. Boštjana M. Zupančiča).

2. Politični vidiki. V predplebiscitarnem obdobju so slovenske politične stranke 6. decembra 1990 sprejele tri pomembne politične dokumente, s katerimi so, z namenom pridobivanja čim večje podpore volivcevza uspeh plebiscita, obljubile tudi pripadnikom narodov in narodnosti dotedanje skupne države v Sloveniji, da se njihov položaj v Sloveniji ne bo poslabšal. Te obljube država 25 let po plebiscitu še ni izpolnila. Z vključevanjem teh narodnih skupnosti v ustavo, kakor to predvideva predlog ustavnega dopolnila kot novega 64. a člena ustave, bi se pravzaprav zaokrožila in vsebinsko dokončala osamosvojitev Slovenije (sklepne misli prof. dr. Cirila Ribičiča na treh javnih nastopanjih, 2013, 2014, 2015).

3. Etični vidiki. Namesto izpolnitve predplebiscitarnih obljub je dobro leto po mednarodnem priznanju samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije sledil državni pogrom s t. i. izbrisom, ki je prizadel na desettisoče pripadnikov teh skupnosti v Sloveniji. Ustavno priznanje obravnavanih narodnih skupnosti bi v tem kontekstu pomenilo tudi izkazovanje načelne pripravljenosti države na popravljanje določenih krivic iz bližnje preteklosti. Še pomembnejša pa je splošna etična dimenzija, ki jo velja uzreti že v samem pravičniškem nominalnem vnosu v ustavno besedilo narodnih skupnosti Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji. Ta državotvorna poteza Republike Slovenijebi imela zanje izjemno pozitiven simbolni pomen. Njihovo siceršnje ustavno priznanje je na okrogli mizi Kdo so narodne manjšine v Sloveniji leta 2013 v Cankarjevem domu v Ljubljani podprl tudi sedanji Komisar za človekove pravice Sveta Evrope Nils Muižnieks.

4. Ekonomski vidiki. Ekonomski interesi države so terjali in terjajo več delovne sile, kot jo premore avtohtono slovensko prebivalstvo, in za reprodukcijo razvoja je Slovenija že doslej potrebovala imigrantsko delovno silo različnih poklicnih profilov, pri čemer so se zaradi mnoštva razlogov pokazale komparativne prednosti trga delovne sile z območja nekdanje Jugoslavije. Skozi desetletja so se ti ljudje uspešno vsestransko integrirali v slovenskem okolju in so lojalni državljani in državljanke Republike Slovenije.

5. Kulturološki vidiki. Prežemanje kulturoloških vsebin med večinskim slovenskim narodom in vsemi dejanskimi manjšinami je v Sloveniji spoznano kot dejstvo, ki bogati družbeno okolje in gradi pestre presežke v duhovni produkciji, pri čemer imajo pripadniki obravnavanih narodnih skupnosti pomemben in visok delež. Ohranjanje in negovanje lastne narodno-manjšinske kulturne identitete in prepoznavnosti v večinskem okolju je javno močno izraženi legitimni kolektivni interes vsake od šestih skupnosti, ki bi ga morala prepoznati in sprejeti kot svoj interes tudi država večinskega naroda. To je po vzpostavitvi in mednarodnem priznanju samostojne in neodvisne države Slovenija najprej postorila šele leta 2011 z *Deklaracijo Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanjeSFRJ v Republiki Sloveniji.*[2]

[2] Objavljena v Uradnem listu RS št. 7/2011, z dne 4. 2. 2011.

Temu političnemu dokumentu, in v skladu z njim, pa naj bi logično sledilo ustavno priznanje, kot ga predvideva predlog ustavnega dopolnila in tudi v ZZ že pripravljeno vsebinsko gradivo za ustrezni zakon, ki ga to ustavno dopolnilo predvideva.

6. Mednarodnopravni vidiki. V skladu z glavnim in edinim zavezujočim mednarodnopravnim dokumentom, Okvirno konvencijo za zaščito narodnih manjšin, v Deklaraciji obravnavne narodne skupnosti izpolnjujejo oba, sicer alternativna pogoja za priznavanje obstoja narodne manjšine: v Sloveniji živijo »v znatnem številu« in »tradicionalno«. Končno je leta 2010 Državni zbor ratificiral tudi Protokol št. 12 k Evropski konvenciji za človekove pravice, ki v 1. členu zapoveduje splošno prepoved diskriminacije tudi na podlagi »pripadnosti narodni manjšini«.

Ignoranca nekaterih narodnih manjšin kot izraz oholosti oblastnikov

Teh šest skupin vidikov, ki sem jih sedaj predstavila, sem vključila tudi v svoje pismo predsedniku Vlade v začetku decembra lani, ob priložnosti njegovega govora na slovesnosti ob 90-letnici INV. To sem storila ob pozivu in izraženem pričakovanju, da kot ustavni pravnik in strokovnjak, ki je sam sodeloval pri nastajanju ustave RS iz leta1991 in je tedaj pripravljal govor na tej slovesnosti v imenu Vlade, ustanoviteljice Inštituta, ki raziskuje manjšinsko problematiko, v svojem govoru vsaj omeni tematiko NS ABČHMS kot v RS še neurejeno, če že ne bi zavzel lastnega stališča. Moje upanje, da se bo predsednik Vlade v govoru vsaj dotaknil tematike NS ABČHMS, se ni uresničilo, čeprav mi je po končanem formalnem delu slovesnosti sicer priznal, da je moje pismo prejel in prebral, kar je dovolj zgovorno dejstvo samo zase.
A naj se pred koncem tukajšnjega izvajanja vrnem k Svetu Vlade, na katerem sedaj ob 5. obletnici Deklaracije prej obravnavani dokument Memorandum že skoraj dve leti, torej še iz časa premierke mag. Bratuškove, čaka na uradni odgovor Vlade. Zahteva s strani predstavnikov NS ABČHMS v Svetu Vlade po opredelitvi Vlade do Memoranduma je seveda za Vlado dr. Cerarja obnovljena, a kakršnegakoli odgovora Vlade sredi februarja 2016, ko je pričujoči tekstpripravljen, še ni bilo.

K zaključku

Tukajšnji opis delovanja SvetaVlade Republike Slovenije za vprašanja narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji, kot se to telo točno imenuje, je bil namenjen predvsem prikazu sterilnosti, ki ga tak organ lahko ima, če ni siceršnje pravne podlage, ki bi urejala to tematiko. Seveda tudi sama pravna podlaga še ni zagotovilo, je pa *conditio sine qua non* za vsakršno družbeno prakso. In ta pravna podlaga, pravni okvir, v skladu z obravnavanim Memorandumom, sprejetim soglasno s strani vseh šestih NS in ob prav tako soglasno sprejeti njemu pripadajoči pisni argumentaciji, enostavno ne more biti nič drugega kot ustavna določba, ki jo je treba kot ustavno dopolnilo vnesti v ustavo RS. Tudi Deklaracija predvideva vzpostavitev pravnega okvira za ureditev tematike NS ABČHMS, čeprav ne omenja ustave. Vendar, v kolikor želi država nediskriminatorno urediti situacijo, bi morala biti na to spremembo ustave pripravljena. K temu jo zavezujeta tako domača kot evropska zakonodaja in recimo smernice tudi Združenih narodov, med njimi Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije še izpred pol stoletja in kopica drugih kasnejših dokumentov, ki jih tu seveda ni mogoče niti našteti.

Ali je država na obravnavano predlagano spremembo ustave pripravljena? Odgovor ni enoznačen, saj države ne moremo enačiti le z vlado in ministrstvi, temveč so tu še zlasti parlament in druge državne strukture.

Sodeč samo po obnašanju sedanje Vlade RS in še posebej njenega predsednika, ki se skozi praktično eno celo leto močni argumentaciji navkljub ali prav zaradi dejstva, da je ta argumentacija preveč težko ovrgljiva, sistematično izogiba javno izraziti lastno stališče do predlaganega ustavnega dopolnila 64. a., slednje pač res nima oz. ne more imeti v tej Vladi opore. Predsednik sedanje Vlade RS, ki se z argumenti še ni bil nikoli do danes pripravljen soočiti, je sedaj vzpostavil togo oblastniško distanco do nemočnih manjšin in se zaprl v varno zavetje vladajočih političnih struktur.

Zavedajoč se opisanega obnašanja države na ravni predstavnikov izvršilne veje oblasti v tekočem mandatu Zveza zvez, ki je kot civilno-družbeni subjekt navedena tudi v Deklaraciji, poskuša glede obravnavane spremembe ustave sedaj delovati po ustavno predvideni drugi poti. To pa je že nova zgodba, o kateri bo lahko več govora ob drugi priložnosti in morda v razpravi, če boste zainteresirani. Sedaj pa se vam glede na moj tukajšnji omejeni čas le še zahvaljujem za vašo pozornost.

Priseljenci in priseljenske organizacije: aktivni v šoli

Dr. Marijanca Ajša VižintinZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije ter Medkulturni inštitut

Uvod

Slovenija je bila v šestdesetih, sedemdesetih in osemdesetih letih 20. stoletja sočasno dežela izseljevanja in priseljevanja: iz Slovenije so odhajali ljudje predvsem v zahodne in severne evropske države, v Slovenijo so prihajali ljudje predvsem s področja nekdanje skupne države Jugoslavije. Podobno je tudi danes: iz držav naslednic nekdanje skupne države Jugoslavije (1945–1991) na pragu 21. stoletja, prav tako kot v drugi polovici 20. stoletja, še vedno prihaja večina priseljencev, od tega približno polovica iz Bosne in Hercegovine. Število priseljencev je v letih 2000–2006 naraščalo (od 6.185 do 15.041), med letoma 2007 in 2009 se je ustalilo na okoli 30.000. V letih 2010, 2011 se je število priseljencev prepolovilo, »kar je posledica tako spremenjene definicije prebivalstva in s tem mednarodnih migracij kakor tudi vse bolj zaostrene gospodarske krize« (Medica in Lukič 2011: 36). Posledično so tudi otroci priseljenci prve generacije, ki se rodijo v drugih državah in se preselijo v Slovenijo (najpogosteje na podlagi združevanja družine) ter vstopajo v slovenski vzgojno-izobraževalni sistem, večinoma iz Bosne in Hercegovine, Kosova, Makedonije, iz Srbije, Hrvaške in Črne gore (80–90 odstotkov), manj iz drugih držav (10–20 odstotkov) (Vižintin 2014b).

V prispevku opozarjam na poenostavljeno in napačno razumevanje medkulturnosti (le kulinarika in folklora), na lažno strpnost (Šlibar 2006, Žižek 2007) ter na slovenske predsodke do priseljenih iz Bosne in Hercegovine. Preseganje predsodkov je učinkovitejše, če šola sodeluje s priseljenci, ki živijo v njihovem (lokalnem) okolju, in omogoča, da se v šoli predstavijo s svojimi pozitivnimi življenjskimi zgodbami priseljenci sami.

Model medkulturne vzgoje in izobraževanja

Model medkulturne vzgoje in izobraževanja (Vižintin 2013) ima namen prispevati k uspešnejšemu vključevanju otrok priseljencev in k razvoju medkulturnega dialoga v slovenskem vzgojno-izobraževalnem sistemu ter doprinesti k preseganju »dosedanjih razmer – ko za nepriznane jezikovne manjšine ni bilo narejenega veliko,« kot kritično ocenjuje Klara Skubic Ermenc (2010: 277). Za model medkulturne vzgoje in izbraževanja (in ne večkulturne) sem se odločila, ker prinaša predpona med- dodano vrednost, saj poudarja sodelovanje med različnimi skupnostmi v družbi. Podobno stališče zagovarja Micheline Rey-von Allmen (2011: 34–35): kljub temu da večkulturna vzgoja in izobraževanje (predpona več-) ne izključujeta sodelovanja med različnimi skupnostmi, pa medkulturna vzgoja in izobraževanje (predpona med-) sodelovanje izpostavljata in poudarjata. Medkulturnost je dinamičen proces, ki vabi ljudi in skupnosti, da ne le živijo drug ob drugem, ampak da skupaj sodelujejo in skupaj soustvarjajo medkulturno družbo.

Za učinkovit model medkulturne vzgoje in izobraževanja, katerega cilj je uspešno vključevanje otrok priseljencev in razvoj medkulturnega dialoga na šoli, predlagam razvoj na sedmih področjih (Vižintin 2013: 2014a): 1. medkulturnost kot načelo; 2. sistemska podpora za uspešno vključevanje otrok priseljencev; 3. učitelji z razvijajočo se medkulturno zmožnostjo, 4. razvoj zavedanja o večkulturni družbi pri vseh učnih predmetih; 5. razvoj medkulturnega dialoga na šoli; 6. sodelovanje s (starši) priseljenci; 7. sodelovanje z lokalno skupnostjo.

Slika 1: Model medkulturne vzgoje in izobraževanja (Vižintin 2013, 2014a).

Od navidezne (lažne) strpnosti do preseganja predsodkov in sodelovanja

Po Allportovi teoriji stikov (Allport v Bennett 2011: 23–24) se predsodki zmanjšajo, prijateljska stališča pa povečajo, če so izpolnjeni naslednji pogoji: spodbujanje sodelovanja med večinskimi in manjšinskimi skupinami med različnimi dejavnostmi, ki omogočajo spoznavanje in skupno doseganje ciljev; medskupinski stiki morajo trajati dalj časa in do njih mora prihajati ob različnih priložnostih; omogočeno mora biti individualno uresničevanje posameznikov; posamezniki morajo imeti enak socialni položaj; težnja po pozitivnih odnosih med različnimi skupinami mora biti jasno izražena s strani priznane avtoritete ali vplivne tretje strani.

Čeprav predstavlja stališče strpnosti do drugačnih v primerjavi z nestrpnostjo napredek, Neva Šlibar (2006: 22) opozarja na neustreznost in nezadostnost pomena besede strpnost: »Sama beseda 'strpnost' se za svet, ki vztraja na pozitivnem motiviranju, ne zdi prav posrečena, ker je kljub svoji dolgoletni humanistični tradiciji tako kot sposojenka 'toleranca' izvorno povezana z besedama 'trpeti', 'prenašati', kar ju seveda negativno konotira.« Strpnost se (lahko) dokazuje in udejanja v odnosu do drugačnosti in tujosti. »Njeno nasprotje, in to je treba poudariti, ni le nestrpnost ali konfliktnost in nasilnost, temveč predvsem lažna strpnost, torej brezbrižnost, ravnodušnost, pasivnost, ki prav tako ubija, s pomanjkanjem pomoči, pozornosti, posredovanja« (Šlibar 2006: 23). Tudi Slavoj Žižek (2007: 42) kritično razgalja navidezno držo strpnosti:

Današnjo liberalno tolerantno držo napram Drugosti opredeljujeta dve temi: spoštovanje Drugosti, odprtost zanjo, in obsesivni strah pred nadlegovanjem – skratka, Drugi je čisto v redu, če njegova prezenca ni vsiljiva, Če Drugi ni zares Drugi … Toleranca (v strogi homologiji s paradoksno strukturo čokoladnega odvajala) torej sovpade s svojim nasprotjem: moja dolžnost, da sem strpen do drugega, dejansko pomeni, da se mu ne smem preveč približati, da ne smem vdirati v njegov prostor – skratka, da moram spoštovati njegovo netoleranco do moje prevečne bližine. Vse bolj kaže, da je to osrednja 'človekova pravica' poznokapitalistične družbe: pravica ne biti 'nadlegovan', tj. ostati na varni distanci do drugih.

Pogosto predstavljajo priseljenci v imenu več- ali medkulturnosti na šolah le svojo kulinariko ali folkloro, s čimer le utrjujemo že zasidrane stereotipe in predsodke – redkeje pa se govori pri učnih urah o kulturnih, gospodarskih, znanstvenih in drugih dosežkih, ki so jih doprinesli k razvoju družbe pripadniki priseljenskih skupnosti. Na tem mestu se osredotočam na priseljence iz Bosne in Hercegovine, ki predstavljajo skoraj polovico vseh priseljencev v Sloveniji, in so, žal in po krivici, v slovenski kolektivni zbirki predsodkov »neumni Bosanci«. Izpostavljam, da prihaja edini Nobelov nagrajenec za književnost s področja nekdanje skupne države Jugoslavije ravno iz Bosne in Hercegovine:leta 1961 je Ivo Andrić prejel Nobelovo nagrado za književnost za roman *Most na Drini.*

Pogosteje bi se morali pri učnih urah in medkulturnih šolskih prireditvah predstavljati izobraženi in družbeno aktivni priseljenci, ki s svojim znanjem, izkušnjami in idejami konkretno prispevajo k podobi in h gospodarskemu razvoju današnje Slovenije (De Toni, Kožar Rosulnik in Vižintin 2013: 45–48). V Sloveniji ne živijo samo Bosanci, ki so zaposleni na gradbiščih, in Bosanke, ki so čistilke [3] – ampak najdemo priseljene iz Bosne in Hercegovine in njihove potomce, tako ženske kot moške, v vseh poklicih in z različno izobrazbo: poleg številnih zasebnih podjetnikov, bolničarjev, zdravnikov, učiteljev, športnikov, umetnikov itd. delujejo v Sloveniji tudi znanstvenica dr. Milena Mileva Blažić (Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani), soavtorica *Bosansko-slovenskega slovarja* (2014) Amra Halilović, učiteljica baleta Manjana Milostnik (Glasbena šola Koper), igralec, režiser in glasbenik Branko Đurić - Đuro, kiparja Mirsad Begić in Jakov Brdar, radijski in televizijski voditelj Denis Avdić, pisatelji in pisateljice Ismet Bekrić, Josip Osti, Senada Smajić (Dimkovska 2014) – če izpostavim le nekatere. O njih bi morali govoriti v slovenskih šolah, ko se govori o Bosancih in Bosankah, predstavljati njihovo delo pri medkulturnih učnih urah in na šolskih medkulturnih prireditvah, da krepijo otroci priseljenci iz Bosne in Hercegovine pozitivno samopodobo in pridobijo pozitivno podobo o Bosancih, Bosankah v Sloveniji. Še bolje bi bilo, da bi znane osebnosti in uspešne lokalne priseljence povabili na šolo in bi se v okviru medkulturnih učnih ur ali na medkulturnih šolskih prireditvah – ki so, seveda, namenjene vsem prebivalcem, ne le priseljencem – predstavili sami. In podobno bi lahko naštevali za vse priseljenske skupnosti, tako v Sloveniji kot v kateri koli drugi državi.

V Sloveniji matere in otroci priseljenci iz Bosne in Hercegovine v šolah pogosto pečejo burek. Vsekakor je prehrana izjemno pomemben del kulture, a upoštevati bi bilo treba vsaj dve dejstvi: 1. bosansko-hercegovska kulinarika ponuja »veliko več kot le burek in kavo«, kot navaja v uvodu v *Kuharici slovenskih Bosank* Janez Bogataj (Grabus idr. 12–13); 2. burek je postal (skupaj z drugimi pitami)[4] kulinarični vsakdan ne samo priseljencev iz Bosne in Hercegovine in drugih (muslimanskih) priseljencev s področja nekdanje skupne države Jugoslavije, ampak tudi kulinarični vsakdan vseh prebivalcev Slovenije:

[3] Ta dva poklica poudarjam zato, ker sta stereotipno povezana s priseljenimi iz Bosne in Hercegovine, vendar opozarjam: vsi zaposleni prispevajo v državno davčno blagajno, tudi čistilke in gradbeni delavci, saj se davki in prispevki plačujejo od vsake mesečne plače in vsakoletne dohodnine.

[4] V Sloveniji se je za vse pite (sirova, špinačna, krompirjeva, zeljnata pita idr.) uveljavil izraz burek, čeprav je originalno »burek le ena vrsta pite (pita z mesom)« (Grabus idr. 2011: 39–57).

konec 20. stoletja je postal običajen del slovenske prehrane, del menijev v šolah, vojski, na letalih in pri ponudnikih hitre prehrane, sveže in zamrznjene – postal je burekdarovanje za neburekljudi (Mlekuž 2010).

»Namesto enkratnih prireditev so nujne spremembe, ki dolgotrajno učinkujejo tam, kjer vsakodnevno doživljamo šolo: pri pouku, v ponudbah delovnih skupin in prostočasnih aktivnosti, sodelovanju s starši in zunajšolskimi partnerji« (Schanz 2006: 27). Le navidezna/lažna strpnost (Šlibar 2006, Žižek 2007), ki ne vključuje medsebojnega sodelovanja, povezovanja in učenja drug od drugega, ohranja distanco. V skladu s teorijo stikov priporočam skupne projekte ter načrtovanje medkulturnih učnih ur in medkulturnih šolskih prireditev s priseljenci. Z izborom pozitivnih življenjskih zgodb in v sodelovanju s (starši) priseljenci lahko učitelji aktivno delujejo proti stereotipom in presegajo predsodke. Priporočam ne le tesno sodelovanje s (starši) priseljenci, ampak tudi z drugimi organizacijami v (lokalnem) okolju.

Sodelovanje šole z lokalno skupnostjo

Šola je del širše družbene skupnosti. Priseljenci so v družbo resnično vključeni le takrat, ko so vključeni v vse njene sfere, ne le v šolo. Odpiranje šole v lokalno skupnost in sodelovanje z organizacijami v lokalni skupnosti vpliva pozitivno na vključevanje – ki ga razumemo kot dvosmerni proces – pri vseh sodelujočih. Omogoča izmenjavo primerov dobrih praks, sodelovanje pri lokalnih, nacionalnih in meddržavnih projektih, usposabljanje, iskanje in pridobivanje podpore za uspešnejše vključevanje otrok in staršev priseljencev, razumevanje potreb priseljencev za njihovo vključevanje, posledično pa razvoj medkulturne zmožnosti pri vseh prebivalcih, razvoj medkulturnega dialoga v šoli in lokalni skupnosti, razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja. Predlagam, da vsaka šola vzpostavi stike z organizacijami v svojem lokalnem okolju: če šola pozna njihove dejavnosti, lahko otrokom in staršem priseljencem svetuje, kje dobijo dodatno podporo pri vključevanju v slovensko družbo (Vižintin 2013), sočasno pa sama pridobiva nove (medkulturne) izkušnje. Ko govorimo o sodelovanju šole z lokalno skupnostjo, predlagam sodelovanje: z drugimi osnovnimi šolami; s krajevnimi skupnostmi; s prostovoljnimi društvi, različnimi nevladnimi organizacijami, družinskimi in mladinskimi centri; z lokalnim Društvom prijateljev mladine; z ljudsko univerzo, ki omogoča tečaje slovenščine in nadaljnje poklicno izobraževanje odraslih; s splošno knjižnico; z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport, Zavodom RS za šolstvo; z raziskovalnimi inštituti, fakultetami; z organizacijami, ki formalno vplivajo na vključevanje priseljencev (Center za socialno delo, Uprava enota, Zavod za zaposlovanje); z veleposlaništvi držav, od koder prihajajo priseljenci na šoli; z društvi priseljencev (in manjšin); z drugimi priseljenci; z učitelji maternih jezikov in kultur otrok priseljencev; z aktivnimi posamezniki, ki delujejo na področju vključevanja otrok priseljencev in medkulturnega dialoga, itd.

Šola, ki sodeluje z drugimi šolami, izmenjuje primere dobrih praks; učitelji z različnih šol lahko med seboj sodelujejo pri projektih, se drug od drugega učijo in skupaj iščejo rešitve za nove izzive. Šoli lahko nudijo podporo različna prostovoljna društva, ki že sodelujejo s priseljenci in s priseljenskimi društvi ter z njihovimi izvornimi državami. Nekatere splošne knjižnice v sodelovanju s priseljenskimi društvi in s priseljenci organizirajo večere, na katerih predstavljajo priseljenci svoje življenje ali svoja književna besedila. Ljudske univerze izvajajo tečaje jezika okolja za odrasle in drugo izobraževanje odraslih. Nekatere fakultete in inštituti so se v preteklosti že ukvarjali z medkulturnostjo, medkulturno vzgojo in izobraževanjem, razvojem medkulturne zmožnosti, z iskanjem primerov dobrih praks na tem področju – šolam priporočam, da se povežejo z njimi, preučijo in uporabljajo njihovo gradivo, ga uporabljajo in izboljšujejo ter ustvarjajo novo gradivo.

Sodelovanje šole z organizacijami, ki formalno vplivajo na vključevanje priseljencev (Center za socialno delo, Uprava enota, Zavod za zaposlovanje), je koristno zato, da učitelji na šoli razumejo, koliko časa, energije in finančnih sredstev porabijo novopriseljeni za urejanje dokumentacije (podaljševanje dovoljenja za začasno ali stalno bivanje, delovnega dovoljenja, prošnje za državljanstvo po desetih letih bivanja itd.) – in jim po svojih najboljših močeh pri tem svetujejo. Veleposlaništva držav, iz katerih prihajajo otroci priseljenci, lahko šole zaprosijo za brezplačno knjižno gradivo v maternih jezikih otrok priseljencev in z njim obogatijo zbirko v šolski knjižnici. Priseljenci, ki so se priselili v Slovenijo že pred leti, lahko na podlagi svojih izkušenj bistveno pripomorejo k hitrejšemu in lažjemu vključevanju v slovensko družbo. Na začetku so lahko v podporo tudi pri prevajanju, zato priporočam, da se šola poveže z njimi in razvije tesno sodelovanje. Predlagam povezovanje z lokalnimi priseljenskimi društvi, ki nudijo priseljencem poleg možnosti kulturnega delovanja, ohranjanja maternega jezika in izvorne kulture, kvalitetnega preživljanja prostega časa tudi podporo pri vključevanju v družbo.

Nekaj predlogov za medkulturne učne ure

Medkulturno zmožnost vseh prebivalcev lahko razvijamo pri vseh učnih predmetih znotraj rednih učnih ur. V Sloveniji deluje »vsaj 120 aktivnih priseljenskih leposlovnih ustvarjalcev« (Žitnik Serafin 2008: 13). Če učitelji ne poznajo nobenega priseljenskega ali manjšinskega avtorja v Sloveniji, lahko najdejo v antologiji Lidije Dimkovske (2014) *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljenske književnosti na Slovenskem* 34 kvalitetnih predlogov. Pisatelje in pisateljice, ki so se priselili v Slovenijo in tu še naprej literarno ustvarjajo, lahko povabijo kot goste k uram književnosti, na zaključno prireditev bralne značke, na medkulturne učne ure ali medkulturne učne prireditve.

Na spletu obstajajo številni posnetki, ki so v prostem dostopu in uporabni pri delavnicah, katerih namen je razvoj medkulturne zmožnosti, npr. priseljenci se predstavljajo v oddaji *NaGlas,* ki se predvaja na RTV SLO 1 vsakih 14 dni, urednica oddaje je Saša Banjanac Lubej (vse oddaje od januarja 2015 naprej so dosegljive v arhivu RTV 4D); v desetih kratkih filmih *Sožitje za skupno rast;* v dokumentarni oddaji *Slovenes/Slovenci;* zanimivih je 28 radijskih posnetkov Michaela Manskega *How to become a Slovene/Kako postaneš Slovenec.*

V slovensko-italijanskem projektu *Eduka – Vzgajati k različnosti/Eduka – Educara alla diversità*, v katerem sem sodelovala kot sodelavka ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije, smo predstavljali priseljence in priseljenke, ki s svojim znanjem in delovanjem prispevajo v slovenski kulturni, družbeni in gospodarski prostor, ga bogatijo in razvijajo. Na delavnice v šolske razrede smo povabili priseljence in priseljenke same, da so predstavili svojo izvorno deželo in svoje izkušnje vključevanja. Poleg raziskovalnega dela smo sodelovali tudi pri pripravi priročnikov z delavnicami za razvoj medkulturne zmožnosti in medkulturne vzgoje. Delavnice so uporabne za delo v razredu pri pouku slovenščine ter pri drugih šolskih predmetih, npr. Več jezikov znaš, več veljaš; Podobe večjezične in večkulturne Slovenije v književnosti; Priseljenci prispevajo k razvoju družbe; Društva priseljencev v Sloveniji in njihova vloga idr. (De Toni, Kožar Rosulnik in Vižintin 2013).

V projektu *Vsi smo migranti* smo izhodišče o prispevkih priseljencev v slovensko družbo razvijali naprej. Kulturno izobraževalno društvo PiNA Koper in Medkulturni inštitut sta v okviru projekta *Vsi smo migranti* izvedla več kot 20 dogodkov v 18 slovenskih mestih/naseljih, na katerih so se predstavili lokalni priseljenci. Posneli smo dva videooglasa, ki sta se predvajala decembra 2016 na televiziji (RTV SLO 1, Planet TV, Pop TV), priseljenci in priseljenke so se predstavili v razstavi fotografskih portretov *Vsi smo migranti: Po poti zgodb in navdiha.*

Predstavljeni ljudje so z izseki iz svojih življenjskih zgodb znova pokazali, da prihajajo iz različnih izvornih držav, da imajo različno izobrazbo (od osnovnošolske do doktorske), da so bili v Sloveniji zaposleni v različnih panogah (v skladu z njihovo izobrazbo ali (na začetku) velikokrat ne), da imajo različne poklice, npr.: Jose Agustin Garcia Trujillo, plesni učitelj, priseljen s Kube leta 2003; Milena Damjanić, medicinska sestra, priseljena iz Srbije leta 2008; Perica Jerković, stand-up komik, priseljen iz Bosne in Hercegovine leta 1992; Sasikala Perumal, mikrobiologinja, priseljena iz Indije leta 2001; Seit Demiri, zgodovinar, priseljen s Kosova leta 1999; Slađana Jović Mićković, krajinska arhitektka in inkluzivna pedagoginja, priseljena iz Srbije leta 1987; Wusyana Klobasa, gospodinja, priseljena iz Indonezije leta 2004; Arkan Al Nawas, krajinski arhitekt in slikar, priseljen iz Iraka leta 1979; Ji Rongqiang – Chang, podjetnik, lastnik kitajske restavracije, priseljen iz Kitajske leta 1996; Dijana Harčević Ćatić, magistrantka zgodovine in učiteljica bosanskega jezika, priseljena iz Bosne in Hercegovine leta 2012; Eleonora Onyshchenko, trenerka odbojke, priseljena iz Ukrajine leta 2000, 2009 in 2014; Faramarz Ghobadian, kuhar, lastnik restavracije s hitro hrano z Bližnjega vzhoda, priseljen iz Irana leta 2009; Irina Makarova Tominec, dr. jezikoslovja in predavateljica, priseljena iz Rusije leta 2003, ter mnogi drugi (*Vsi smo migranti: Po poti zgodb in navdiha.* 2015).

Zaključek

Model medkulturne vzgoje in izobraževanja (Vižintin 2013: 2014a) predlaga sedem področij razvoja medkulturne vzgoje in izobraževanja: 1. medkulturnost kot načelo; 2. sistemska podpora za uspešno vključevanje otrok priseljencev, 3. učitelji z razvijajočo se medkulturno zmožnostjo, 4. razvoj zavedanja o večkulturni družbi pri vseh učnih predmetih, 5. razvoj medkulturnega dialoga na šoli, 6. sodelovanje s (starši) priseljenci, 7. sodelovanje z lokalno skupnostjo. V prispevku so posebej izpostavljeni dogodki, na katerih se v imenu medkulturnosti predstavljajo priseljenci le s svojo folkloro in kulinariko – to jih le dodatno stigmatizira, če so to edine oblike medkulturnega sodelovanja. Opozarjam na lažno strpnost (Šlibar 2006, Žižek 2007), ki ohranja distanco in ne vključuje medsebojnega sodelovanja, povezovanja in učenja drug od drugega, ter slovenske predsodke do priseljencev iz Bosne in Hercegovine. Med njimi izpostavljam nekaj znanih osebnosti, ki s svojim delovanjem, znanjem in izkušnjami sooblikujejo slovenski kulturni, družbeni in gospodarski prostor, ter predlagam, da učitelji aktivno delujejo proti stereotipom in presegajo predsodke v sodelovanju s priseljenci in z izborom pozitivnih življenjskih zgodb.

V skladu s teorijo stikov priporočam skupne projekte ter načrtovanje medkulturnih učnih ur in medkulturnih šolskih prireditev s priseljenci. Šolam svetujem sodelovanje z organizacijami v lokalnem okolju: z drugimi osnovnimi šolami, s krajevnimi skupnostmi, s prostovoljnimi društvi, z lokalnim Društvom prijateljev mladine, z ljudsko univerzo, s splošno knjižnico, z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport, Zavodom RS za šolstvo, z raziskovalnimi inštituti, fakultetami, z organizacijami, ki formalno vplivajo na vključevanje priseljencev (Center za socialno delo, Uprava enota, Zavod za zaposlovanje), z veleposlaništvi držav, od koder prihajajo priseljenci na šoli, društvi priseljencev, z drugimi priseljenci, z učitelji maternih jezikov in kultur otrok priseljencev, z aktivnimi posamezniki, ki delujejo na področju vključevanja otrok priseljencev in medkulturnega dialoga. Pri medkulturnih učnih urah ali na medkulturnih šolskih prireditvah predlagam, da šole povabijo priseljence, da se ti sami predstavijo. Predlagam uporabo rezultatov nekaterih projektov ali oddaj, npr. antologijo Lidije Dimkovske (2014) *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljenske književnosti* na Slovenskem pri pouku književnosti; prosto dostopne posnetke oddaje *NaGlas*, ki se predvaja na RTV SLO 1; deset kratkih filmov *Sožitje za skupno rast;* dokumentarno oddajo *Slovenes/Slovenci;* 28 radijskih posnetkov Michaela Manskega *How to become a Slovene/Kako postaneš Slovenec;*

rezultate projektov *Eduka – Vzgajati k različnosti/Eduka – Educara alla diversità* (ZRC SAZU, Inštitut za slovensko izseljenstvo in migracije) ali Vsi smo migranti (Kulturno izobraževalno društvo PiNA Koper in Medkulturni inštitut). Tovrstno sodelovanje prinaša večstransko korist: šola, ki pozna dejavnosti lokalnih (priseljenskih) organizacij ali priseljencev, lahko (novim) otrokom in staršem priseljencem svetuje, kje dobijo podporo pri vključevanju v slovensko družbo, sočasno pa sama pridobiva nove (medkulturne) izkušnje.

Literatura

Bennett, C. I. (2011). *Comprehensive Multicultural Education, Theory and Practice*. Boston: Allyn & Bacon.

De Toni, M., Kožar Rosulnik, K., Vižintin, M. A. (2013). Razvijanje medkulturne zmožnosti pri učiteljih in učencih = Lo sviluppo della competenza interculturale degli insegnanti e degli allievi. Ljubljana in Trst, SLORI in ZRC SAZU ISIM, http://www.eduka-itaslo.eu/elenco.php?p=analize&lang=slo, 19. 2. 2016.

Dimkovska, L. (ur.) (2014). *Iz jezika v jezik: antologija sodobne manjšinske in priseljenske književnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Društvo slovenskih pisateljev.

Eduka – Vzgajati k različnosti/Eduka – Educara alla diversità, Rezultati, http://www.eduka-itaslo.eu/, 19. 2. 2016.

Grabus, S. idr. (2011). *Kuharica slovenskih Bosank: Zemzemov izbor receptov iz tradicionalne bosanske kuhinje*. Ljubljana: Žensko združenje Zemzem.

Kymlicka, W. (2005). *Sodobna politična filozofija: uvod*. Ljubljana: Krtina.

Manske, M. (2013). Kako postaneš Slovenec/How to Become a Slovene https://www.youtube.com/watch?v=cUkkW7-cauPE, 19. 2. 2016.

Medica, K., Lukič, G. (ur.) (2011). *Migrantski circulus vitiosus: delovne in življenjske razmere migrantov v Sloveniji.* Koper: Univerza na Primorskem, Znanstveno-raziskovalno središče, Univerzitetna založba Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.

Mlekuž, J. (2010). Burekpomeni burekdarovanja neburekljudem. *Dve domovini/Two Homelands* 31: 65–77.

NaGlas (2015). RTV Slovenija, http://4d.rtvslo.si/arhiv/naglas, 19. 2. 2016.

Rey-von Allmen, M. (2011). The Intercultural Perspective and its Development Throuh Cooperation With the Council of Europe. V: C. A. Grant, A. Poretra (ur.). *Intercultural and Multicultural Education: Enhancing Global Interconnectedness.* New York, Oxon: Routledge. Str. 33–48.

Schanz, C. (2006). Vizije potrebujejo poti – medkulturno odpiranje šole. *Sodobna pedagogika 57*(2): 24–38.

Skubic Ermenc, K. (2007). Interkulturnost v učnih načrtih slovenske osnovne šole. *Pedagoška obzorja* 22 (1–2): 128–135.

Skubic Ermenc, K. (2010). Med posebnimi pravicami in načelom interkulturnosti. *Sodobna pedagogika 61*(2): 268–279.
Slovene's/Slovenci, dokumentarni feljton (2010). RTV 4D, http://ava.rtvslo.si/predvajaj/slovene-s-slovenci-dokumentarni-feljton/ava2.90633985/, 19. 2. 2016.

Sožitje za skupno rast (2013), https://www.youtube.com/watch?v=5qO5gbTBjk0, 19. 2. 2016.

Šlibar, N. (2006). *Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti. V: N. Šlibar (ur.). Barve strpnosti, besede drugačnosti, podobe tujosti: vzgoja za strpnost in sprejemanje drugačnosti preko mladinske književnosti.* Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje, Filozofska fakulteta. Str. 13–46.

Vižintin, M. A. (2013). Vključevanje otrok priseljencev prve generacije in medkulturni dialog v slovenski osnovni šoli (doktorska disertacija). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani, http://pefprints.pef.uni-lj.si/id/eprint/1952, 19. 2. 2016.

Vižintin, M. A. (2014a). Model medkulturne vzgoje in izobraževanja: za uspešnejše vključevanje otrok priseljencev. Dve domovini/Two Homelands 40: 71–89, http://twohomelands.zrc-sazu.si/?c=2, 19. 2. 2016.

Vižintin, M. A. (2014b). Od kod prihajajo otroci priseljenci in čemu? Monitor ISH 16(2): 101–126.

Vsi smo migranti (2015). PiNA, Medkulturni inštitut, http://medkulturni-institut.si/vsi-smo-migranti-svetovni-dan-migrantov-zakljucek/, 19. 2. 2016.

Žitnik Serafin, J. (2008). Večkulturna Slovenija: Položaj migrantske književnosti in kulture v slovenskem prostoru. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Žižek, S. (2007). *Nasilje*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo.

Položaj manjšinskih in priseljenskih avtorjev/avtoric v slovenski kulturi

Dr. Lidija Dimkovska

(Odlomek (delno spremenjen oz. dopolnjen) iz spremne besede Antologije sodobne manjšinske in priseljenske književnosti v Sloveniji Iz jezika v jezik, DSP, 2014, dve izdaji)

V letih 2005–2006 sem bila kot zunanja raziskovalka na Inštitutu za slovensko izseljenstvo ZRC SAZU s štipendijo Ad future vključena v projekt dr. Janje Žitnik Serafin »Literarna in kulturna podoba priseljencev v Sloveniji«. Zaupana mi je bila raziskava literarne dejavnosti priseljenskih avtorjev v Sloveniji, med katere sodim tudi sama, saj živim v Sloveniji od leta 2001. Dr. Janja Žitnik Serafin je bila prva v Sloveniji, ki je problematiko priseljenske književnosti postavila na raven odprte raziskave, ki je do takrat skorajda ni bilo. Že pred mano je vključila mlado raziskovalko Marušo Mugerli, ki je prva statistično obravnavala priseljenske avtorje v Sloveniji. Raziskava o priseljenskih avtorjih mi je odprla široko polje vprašanj, podat-kov, literarnih besedil. V reviji Inštituta za slovensko izseljenstvo *Dve domovini/Two Homelands* sem objavila dva članka, ki sta bila rezultat te moje raziskave. Razen članka Maruše Mugerli, objavljenega v isti reviji, in več člankov dr. Janje Žitnik Serafin, ki jih je zbrala v odlični monografiji *Večkulturna Slovenija* (ZRC SAZU, 2008), je v Sloveniji komajda še kaj o priseljenski književnosti. Že v tistem obdobju sem začutila potrebo, da bi (i)zbrala literarna besedila priseljenskih avtorjev v Sloveniji v posebni antologiji, ki bi bila s tem dostop-na slovenskemu bralstvu, saj mu je bila doslej ta književnost znana le v obliki literarnih drobtinic ali pa celo popolnoma neznana. Takrat sem se zanimala le za priseljensko književnost, toda kmalu sem začutila in sčasoma tudi spoznala, da je v enakem položaju tudi književnost avtohtonih manjšin. V letu 2012 se je Društvo slovenskih pisateljev prijavilo na razpis Ministrstva za kulturo s projektom »Usposabljanje na področju kulturnega menedžmenta in založništva« in v tem kontestu tudi s predlogom o izdaji antologije sodobne manjšinske in priseljenske književnosti v Sloveniji. Predlog je bil sprejet. S tem sem lahko začela izpolnjevati svojo željo po tovrstni antologiji obstoječe, a skorajda nevidne književnosti v Sloveniji, ki jo ustvarjajo predvsem slovenski državljani, a ne v slovenščini oziroma ne le v slovenščini, ampak tudi v drugih jezikih, ki so materinščine manjšinskih in priseljenskih pisateljev. To, da je antologija manjšinske in priseljenske književnosti Iz jezika v jezik izšla kot projekt Društva slovenskih pisateljev, ni naključje: Društvo slovenskih pisateljev je namreč v zadnjih letih naredilo velik korak v priznavanju priseljenskih in manjšinskih avtorjev, ko je odprlo vrata članstva za pisatelje, ki živijo in ustvarjajo na teritoriju Republike Slovenije, ne glede na jezik, v katerem pišejo.

V Sloveniji namreč živi in ustvarja kar lepo število pripadnikov avtohtonih manjšin in priseljenskih književnikov, in sicer predvsem iz nekdanjih jugoslovanskih republik (največ jih je prišlo v času Jugoslavije, velik odstotek tudi po njenem razpadu), v zadnjem desetletju pa narašča tudi število pisateljev/pisateljic, ki prihajajo z drugih koncev sveta. Za razliko od manjšinskih avtorjev, ki so se rodili v Sloveniji in nadaljujejo kontinuiteto svojih prednikov, so skoraj vsi priseljenski avtorji predstavniki prve generacije priseljencev, kategorija, ki običajno še ni dvojezična, zato je njihovo mesto v slovenski literarni zavesti odvisno predvsem od prevodov njihovih del v slovenščino, od prehoda iz jezika v jezik. Toda enako je z manjšinskimi avtorji, četudi so avtohtoni prebivalci Slovenije. Le redki so se uveljavili v okviru sodobne slovenske kulture, kar pomeni, da imajo slovenske prevode svojih del, objavljajo v osrednjih literarnih revijah

oz. pri pomembnejših založbah, se udeležujejo osrednjih literarnih dogodkov in dejavno sodelujejo v osrednjih gibanjih slovenskega literarnega prostora. Zelo velik odstotek priseljenskih in manjšinskih avtorjev piše le v maternem jeziku in objavlja predvsem v reviji *Paralele*, namenjeni vprašanjem kulture pripadnikov drugih narodov, ki živijo v Sloveniji, v samozaložbah ter pri založbah etničnih društev in se udeležuje le srečanj JSKD-ja z imenom Sosed tvojega brega. Prevodov njihovih del v slovenščino kronično manjka ali pa so slabše kakovosti. Literarna zgodovina kot družbeno-politična institucija vodi (ali ne) kulturno politiko integracije, od katere je odvisno, ali bodo manjšinski in priseljenski pisatelji izolirani, getoizirani ali integrirani v njene strukture. Zaenkrat se v slovenskih prevodih lažje pojavljajo tuji avtorji, ki nimajo nobenih stikov s Slovenijo, kot – tako ugotavlja Maruša Mugerli Lavrenčič – »tuji-domači« avtorji, ki pišejo v tujih jezikih in se zaradi neprevajanja in neinterpretacij njihovih del »velikokrat znajdejo nekje vmes, v vmesnem prostoru med kulturama in pravzaprav ne pripadajo ne eni ne drugi«.

Že leta 1994 dr. Suzana Čurin Radovič v prvi številki *Paralel* pravi, da se mora Slovenija zavedati, da v njej poleg dominantnega naroda bivajo tudi avtohtone in priseljenske manjšine. Leta 2003 Miran Komac v neki razpravi poudarja, da se »percepcija slovenske nacije kot večetnične tvorbe znotraj skupine etničnih Slovencev še ni udomačila«, četudi se velikokrat poudarja multikulturnost slovenske države, ki pa vsaj na področju književnosti nima relevantnih dokazov. Tako danes še vedno ni ne enotnega stališča in ne oblikovane kulturne politike do avtorjev, ki živijo v Sloveniji in ustvarjajo v drugem jeziku. Prav pisatelji večinske literature, prevajalci, uredniki literarnih revij, založb, učbenikov in enciklopedij, organizatorji literarnih dogodkov, podeljevalci literarnih nagrad, drugi kulturni delavci na področju literature in oblikovalci literarnega polisistema bi morali biti najbolj odprti do večkulturnosti slovenske države in v tem kontekstu pripomoči h kanonizaciji književnosti manjšinskih in priseljenskih avtorjev, s tem pa rešiti pred pozabo celotni literarni makrosvet, ki v tem trenutku nastaja in obstaja na tleh Slovenije. Pri tem bi lahko tudi mediji, za katere je značilna kronična odsotnost teh avtorjev, pripomogli k medkulturnemu dialogu. Ali bo literatura le »slovenska in za Slovence« ali bo literatura večkulturne Slovenije za vse, ki živijo v Sloveniji, je zato eno ključnih vprašanj za slovensko nacionalno književnost, odgovora pa še vedno ni. Zaradi literarnih in še posebej zunajliterarnih dejavnikov pripada književnost manjšin in priseljencev posebnemu tipu ranljive strukture v Sloveniji, ki potrebuje podporo in pomoč literarnih institucij, a le redko kaj dobi. Veliko teh avtorjev se je sprijaznilo, da so prisotni le v matični literaturi (toda nekateri so začeli pisati v Sloveniji in ne v matični državi, za manjšinske avtorje pa je matična država Slovenija), v slovenski kulturi pa so nekateri celo popolnoma neznani. V tem kontekstu se dr. Janja Žitnik Serafin v svojih raziskavah sprašuje, ali omejevanje obsega nacionalne književnosti z jezikovno ločnico še ustreza sodobnemu konceptu nacionalne književnosti. V tem smislu je pomembna zmeda pri razumevanju integracije in asimilacije. Od avtorja, ki piše v maternem jeziku, se pričakuje, da bo spremenil jezik (se asimiliral), da bi se »integriral« v slovensko nacionalno književnost. Toda integrirani pisatelj živi v Sloveniji in lahko ustvarja v svojem jeziku, je pa prevajan, objavlja svoja dela (tudi) v slovenščini in pripada slovenski kulturi. Jezik kot ideološki varuh nacionalnosti popolnoma ignorira dejstvo, da danes v Sloveniji, v njenih geografskih, geopolitičnih in zgodovinskih pretokih, okrog 120 manjšinskih in priseljenskih avtorjev ustvarja književnost, ki ne nastaja le iz jezika (nastaja v jeziku), ampak predvsem iz vpliva teh dejavnikov na notranje oblikovanje pisave. Npr. vsa objavljena besedila Erice Johnson Debeljak so nastala predvsem v Sloveniji in so inspirirana iz slovenske resničnosti in književnosti. Ali so njena dela ameriška ali celo angleška in ali je ona (le) ameriška pisateljica, ker jih piše v angleščini? Med manjšinskimi in priseljenskimi avtorji jih je veliko, ki prevajajo slovensko književnost v svoje materne jezike, postali so mostovi med dvema kulturama, a jih kultura doživlja včasih bolj kot prepade. Kot pravi pesnica madžarskega rodu Judit Zagorec Csuka: »Biti med manjšinsko kulturo in kulturo matičnega naroda.« Najbolj znane literarne revije v Sloveniji obravnavajo manjšinske in priseljenske avtorje v Sloveniji največkrat kot »tuje

avtorje« in jih objavljajo v prevodnih rubrikah, ki so temu namenjene, to pa pomeni, da imajo le enkrat ali dvakrat priložnost za objavo. Če živi neki avtor v Sloveniji deset let ali kot manjšinec vse svoje življenje, pri tem pa ima priložnost za objavo le enkrat v prevodni rubriki, se postavi vprašanje, ali potemtakem kot avtor sploh lahko obstaja, četudi živi v Sloveniji. Ne, ne more. Toda na področju literarnih revij opažam, da se počasi, toda resnično nekaj spreminja na bolje – občasno objavljajo tudi tujejezične avtorje, poleg dvojezičnih. Založbe pa nimajo nobene zbirke s priseljensko in izseljensko književnostjo ter s književnostjo avtohtonih manjšin. Avtorji imajo včasih občutek, da ne pripadajo nikomur, da se ne morejo na nikogar obrniti, nikomur ponuditi svojih del, da njihova literatura ni opažena. In četudi je namen literarne revije *Paralele*, ki obstaja več kot dvajset let, in festivala Sosed tvojega brega, ki se odvija redno že več kot trideset let, spodbujati medkulturnost, so Slovenci do njiju le strpni in brez medkulturne zavesti, ki je nujna, da takšne dejavnosti ne zapadejo v parakulturnost ali da predstavljajo zgolj tolerančni prag neke kulture. V reviji *Paralele* avtorji po navadi sami pišejo kritike o drugih avtorjih in predstavljajo knjige svojih kolegov, tako da so ustvarjalci hkrati tudi uporabniki, in krog je zaprt, kot da gre za varno hišo tujejezičnih avtorjev. Kulturna politika zaradi lastnih (monopolnih) interesov ne spodbuja ustvarjanja in uveljavljanja teh pisateljev in pogosto izkorišča socio-psihološki položaj priseljencev in manjšin, da bi jih postavila na rob kulture. Zato se nekateri manjšinski in priseljenski pisatelji lahko zadovoljijo, če svoja literarna besedila objavijo v revijah, ki v Sloveniji niso osrednje, oziroma se udeležujejo manjših literarnih festivalov in srečanj, ki niso medijsko podprti in o njih ni širše refleksije. »Slovenci so vedno poudarjali pomen kulture – zlasti literature – za svoje narodnostno oblikovanje,« pravi Igor Grdina, »vendar nikoli niso spregledali tudi pomena etnosa. Kdor ni bil 'vrojen' v njihovo jezikovno (na nek način 'krvno') skupnost, so ga težko priznali za svojega.« In tako je še vedno. Za izboljšanje položaja manjšinskih in priseljenskih pisateljev v Sloveniji je nujno strokovno, stanovsko in medijsko problematizirati položaj njihove književnosti in programe za integracijo avtorjev, pišočih v različnih jezikih, spodbujati je treba prevajanje njihovih del v slovenski jezik, dejansko izvajanje multikulturne politike slovenskih kulturnih institucij ter odpiranje velikih in ne samo majhnih vrat slovenske kulture, da bi v njej našli svoje mesto vsi, ki živijo in ustvarjajo v Sloveniji, ne glede na svojo nacionalno in jezikovno pripadnost. »Bodo 'priseljenske' dežele zares absorbirale vse svoje priseljenske kulture (in manjšinske, op. ur.) v svojo skupno kulturo šele tedaj, ko jim bodo omogočile enakopraven razvoj v materinščini, jih bodo z vrednotenjem in prevajanjem v mnogo večjem obsegu kot doslej sprejele tudi v svoje večinske jezike,« se sprašuje dr. Janja Žitnik Serafin. Šele takrat vsaj polovica avtorjev, ki izpolnjuje estetska literarna pričakovanja bralstva oz. se vklaplja v literarno socializacijo slovenskih bralcev, ne bo več bogatila le avtentične etnične, ampak tudi skupno kulturo, in šele takrat bodo njihovaliterarna dela dvonacionalna ali, še bolje, nadnacionalna. Toda v tem trenutku ni nič čudnega, da so avtorji, ki pišejo v italijanščiniin madžarščini, orientirani bolj proitalijansko oziroma promadžarsko kotpa proslovensko, kot da ne pričakujejo več čudežev na področju afirmacijein prepoznavnosti v slovenski kulturi. Objavljajo v Italiji oz. na Madžarskem,udeležujejo se literarnih srečanj in objavljajo v tamkajšnjih založbah in v njihovihrevijah, dobivajo nagrade, ki jih v Sloveniji za avtorje, ki ne pišejo vslovenščini, na višji ravni ni, čutijo se bolj povezane z italijansko oz. madžarskoliteraturo in literarno sceno. Vprašanje je, ali se sploh čutijo povezanes slovensko literaturo. Se slovenska literarna scena sploh zaveda, kaj/koga vse izgublja? Mario Steffe v svoji razpravi *Kulturna identiteta Istre* pravi, da je Fulvio Tomizza kot njihov prvi predhodnik (današnjih avtorjev, ki pišejo v italijanščini, živijo pa v Istri, op. ur.) prvi doživljal mučni položaj Istrana, ki ostaja zvest klicu lastne tradicije, obenem pa je razcepljen, ker je nezmožen v celoti deliti druge identitete, ob katerih čuti potrebo, da bi se z njimi soočal. Če se sodobni avtorji, ki pišejo v italijanščini oz. v madžarščini, obračajo bolj proti Italiji oz. Madžarski kot Sloveniji, je to problem Slovenije in ne avtorjev. Četudi so v slovenski Ustavi in na vseh papirjih manjšine priznane, slovenski literarni kanon dejansko še ni priznal ne Marca Apolonia, ne Aljoše Curavića, ne Alberta

Halasza, ne Lajosa Benceta in ne ostalih za svoje, slovenske avtorje. Enako je tudi z romskimi in ne nazadnje z vsemi priseljenskimi avtorji.

Kdo je lahko slovenski pisatelj?

To je bil naslov okrogle mize v sklopu dodatnega programa Vilenice, ki sem jo že 22. aprila 2011 vodila v Trubarjevi hiši literature. Dvignila je precej prahu, nekaj malega tudi cvetnega, pa tudi blata, še posebej ksenofobični so bili komentarji navadnih državljanov na spletu. Vprašanja na okrogli mizi so dejansko bila provokativna, toda z razlogom: Je slovenski pisatelj le pisatelj, ki piše v slovenskem jeziku? Je to pisatelj, ki živi v Sloveniji in piše v svojem maternem jeziku? Je to tudi pisatelj, ki piše v obeh jezikih? Je to pisatelj s slovenskimi koreninami, ki živi v tujini in ustvarja v tujem jeziku? To je bila ena redkih priložnosti, da bi se tudi mediji odzvali na dogodek, in Delo je poročalo o tem, da si je direktor Mirovnega inštituta Lev Kreft, udeleženec okrogle mize, pomagal z Otonom Župančičem in njegovim spisom iz leta 1932, ki govori o pisatelju Louisu Adamiču. Kreft se je strinjal z Župančičem, ki je na Adamičevem primeru svaril pred stražarstvom in ozkosrčnostjo Slovencev do vsega tujega in neznanega. Menil je tudi, da mora država enakovredno obravnavati vse svoje državljane, ima pa hkrati nalogo, da varuje slovenski jezik, ker tega ne počne nobena druga država. Kot slovenskega pisatelja je Kreft opredelil tistega pisatelja, ki v Sloveniji živi in piše. Takratna generalna direktorica Direktorata za umetnost na Ministrstvu za kulturo Barbara Koželj Podlogar je menila, da moramo na problem gledati z vidika pravic slovenskega državljana in z vidika pravic slovenskega literata. Vsak slovenski državljan, ki pomembno prispeva k slovenski kulturi, ima ne glede na to, v katerem jeziku piše, pravico do ugodnosti, ki jih ponuja ministrstvo za kulturo (status samozaposlenega, plačevanje prispevkov, bivanje v ateljejih, štipendije iz naslova knjižničnega nadomestila itd.), je dejala Koželjeva. Pri pravicah literatov pa je država nekoliko bolj stroga in namenja razpise le tistim, ki pišejo v slovenščini. Po mnenju sekretarke na Javni agenciji za knjigo Vlaste Vičič je slovenski pisatelj tisti, ki se tako počuti. Nekaj let po tej okrogli mizi pa zmeda okrog tega, kdo je lahko slovenski pisatelj in kdo lahko uživa pravice in možnosti slovenskega pisatelja, še vedno ostaja tako pri institucijah kot tudi pri slovenskih intelektualcih, pisateljih, kolegih. Mogoče pa je vseeno nekaj bolj jasno. V tem kontekstu današnje stanje najbolje ponazarja esej Erice Johnson Debeljak *Bi se zrušilonebo, če bi kresnika dobila Maja Haderlap? Kdo sme biti slovenski pisatelj?*, objavljenega v *Air Beletrini* 15. 10. 2013, v katerem med drugim piše: »Najprej je leta 2010 Društvo slovenskih pisateljev spremenilo svojo politiko in prvič dovolilo piscem v tujem jeziku, da zaprosijo za članstvo. Ta sprememba, tako kot večina drugih odločitev DSP, je bila izglasovana na občnem zboru z majhnim, a zadostnim kvorumom. DSP je edina institucija, ki je naredila tako javno ekumensko gesto in konkretno spremenila svojo politiko. Druge slovenske literarne institucije so do te odločitve zavzele različna stališča, takorekoč vse pa so zaloputnile vrata, da bi ostali nepravi zunaj. Večernica je nemudoma spremenila formulacijo kandidatov za nagrado iz 'članov DSP v *člane DSP, kipišejo v slovenskem jeziku*'. JAK je podobno spremenila formulacijo za kandidate za pisateljske štipendije in izrecno izključila pisatelje, ki pišejo v tujem jeziku.« Dodajam, da se je spremenila tudi kulturna politika Ministrstva za kulturo, ki tujejezičnim avtorjem, ki jim plačuje prispevke za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje, raje dodeljuje le status prevajalca slovenske književnosti kot pa avtorja, ker ne piše v slovenskem jeziku, kar v preteklosti ni bil pogoj za status. Četudi so seveda izjeme. Vsi, ki živijo v Sloveniji, plačujejo iste davke, prispevajo v sklade za pokojninsko in invalidsko zavarovanje vseh državljanov, s svojimi dajatvami sofinancirajo vse dejavnosti v katerem koli sektorju, ki so financirane iz postavk državnega proračuna. Pisateljske štipendije, sredstva za mobilnost, rezidenčne štipendije so iz državnega proračuna, toda do njih imajo pravico le avtorji, ki pišejo v slovenskem jeziku.

Le Društvo slovenskih pisateljev na področju pisateljskih štipendij ali mobilnosti ne dela razlik med avtorji, če živijo in ustvarjajo v Sloveniji. Nagrad pa še vedno ne dodeljuje tujejezičnim avtorjem; nagrad za avtorje, ki ne pišejo v slovenščini, na državni ravni sploh ni. Knjiga *Tako si moj* Erice Johnson Debeljak je leta 2007 izšla pri Mladinski knjigi v zbirki Nova slovenska knjiga v prevodu Andreja Skubica, ni pa mogla kandidirati za nagrade za prozo (npr. za Fabulo). Drama *Za zdaj nikjer* avtorice Ane Lasić, ki jo je napisala v srbščini in je bila izvedena na odru Male Drame v Ljubljani v slovenskem prevodu, pa je dobila nagrado za najboljše dramsko besedilo na Borštnikovem srečanju 2006. V dramski umetnosti je to mogoče, v književnosti pa ne? Kaj narediti? Primer Gorana Vojnovića nehote ponuja klasično formulo o tem, »kako postati slovenski avtor«. To je v njegovem primeru, ki je začel pisati v slovenskem jeziku pravočasno, in v primeru ostalih avtorjev, ki so druga generacija priseljencev v Sloveniji, veliko lažje kot v primeru prve generacije priseljenskih avtorjev in vseh generacij manjšinskih avtorjev, ki težko spremenijo jezik pisanja, ker je to preprosto jezik njihovega bistva. Seveda so tudi izjeme oz. avtorji, ki so dvojezični ali so postali celo enojezični v prid slovenskemu jeziku (na pr. Josip Osti, dobitnik več pomembnih slovenskih literarnih nagrad, ter Zoran Knežević, ki piše v slovenskem jeziku in je za svjo zbirko kratkih zgodb Dvoživke umirajo dvakrat prejel nagrado za prvenec na Slovenskem knjižnem sejmu). Slovenska kultura je v zadnjem desetletju nihala med odprtostjo in zaprtostjo, kar je bila predvsem posledica uradne in kulturne politike v državi. Ko so bile na oblasti desničarske koalicije, se je kultura bolj zapirala pred »drugačnimi«, ko pa so bili na oblasti levičarji, je znala odškrniti vrata tudi drugačnim. Leta 2007 je Andrej E. Skubic v *Le Monde Diplomatique* zapisal takole: »Če se sam vidim kot pripadnika in soustvarjalca neke kulture, je to kultura kraja, kjer sem doma; ta je podlaga, ki lahko in mora obdelati vse tukajšnje perspektive. Vsak, ki soustvarja z nami – ali je soustvarjal in pustil sledove –, je soustvarjalec iste kulture, tudi če ne enake.« Toda le redki kolegi slovenske večine razmišljajo kot on, politika pa danes, v kriznih časih v vseh pogledih, deluje po načelu inertnosti oz. manjšega odpora in bolj izključevanja kot vključevanja v družbo. Dejstvo je, da je danes po celem svetu, ne le v Sloveniji, vse več avtorjev, ki se selijo, spreminjajo okolje, dom, nekateri tudi jezik, nomadstvo je že naravni pojav med umetniki, migracija pa neločljiv del življenja. Zato ni čudno, da na literarnih srečanjih vse več avtorjev ne predstavlja le ene države. Zame (in tudi za organizatorje literarnih dogodkov po svetu) je že samoumevno, da ob mojem imenu stoji Makedonija/Slovenija. Seveda bo idealno in v neki daljni prihodnosti tudi ne nemogoče, da bo poreklo avtorja le nepomembna informacija, kar bo v prid literaturi in avtorjem.

Manjšine in mediji – dinamika medijsko-manjšinskih sprememb

Dr. Karmen Medica, UP Fakulteta za humanistične študije

Uvod – od medijacije k medijatizaciji

Medijsko-manjšinska interakcija je sestavni del vsakdanjega družbenega konteksta in vseh sestavnih delov sodobnih družb, tako na institucionalni kot tudi na neinstitucionalni ravni.Tovrstna dinamika spodbuja celo paleto družbenih sprememb in procesov. V zadnjem času je vse bolj v ospredju tovrstne procesualnosti ravno prehod od medijacije k medijatizaciji.

Medijacija je prenos ali transmisija komunikacije s posredovanjem medijev, medijatizacija pa vključuje aktivno delovanje samega medija na komunikacijo v družbenem in kulturnem kontekstu, znotraj katerega to delovanje lahko razumemo in tudi interpretiramo. Medijatizacija se nanaša na širše (meta)spremembe medijev in oblike komunikacije, kar vpliva na spremembe v vsakdanjem življenju, na spremembe osebnih in kolektivnih identitet, na družbena razmerja in na družbo v celoti (glej Krotz 2014). Medijatizacija vse intenzivnejše spreminja odnose na relaciji mediji – družba.

Novejše teorije medijatizacije popolnoma spreminjajo pogled na vlogo medijev v družbi in kulturi. Mediji niso več samo posredniki v procesu prenosa informacij med različnimi institucijami in javnostmi, vse bolj delujejo kot posebna institucija, s svojo logiko delovanja in lastnimi interesi. Njihov vpliv v modernih družbah je postal tako močan, da se druge družbene institucije prilagajajo logiki funkcioniranja medijskih organizacij. Po eni strani so mediji integrirani v delovanje posameznih institucij, po drugi strani pa se družbena interakcija znotraj institucij, med institucijami in družbo v celoti kreira s pomočjo medijev (Hjavard v Bilić 2012).

Sodobno medijatizacijo vendrale ne kaže razumeti kot medijski kolonializem drugih družbenih institucij in struktur. Mediji ne nazadnje niso institucija, ki deluje izven družbe in izvaja zunanji pritisk na družbo. Medijatizacijo percipiramo kot dvostranski pogled, v katerem mediji delujejo kot zasebna institucija, ki ima kontrolo nad vitalnimi družbenimi resursi – to so informacije. Istočasno so mediji integrirani v vsakdanjo sfero (*life-world*) drugih družbenih institucij oz. družbe v celoti (Hepp, www.mediatization.ku.dk).

Gre za dolgotrajne družbene procese, ki se osredotočajo na dolgoročna medsebojna razmerja na relaciji mediji in komunikacija na eni in identifikacija in rekognicija manjšinskih skupnosti na drugi strani.

Mediji o manjšinah, manjšine v medijih

Ravno mediji so za večino ljudi danes glavni vir informacij o vseh temah iz vsakdanjega življenja, aktualnih dnevnih dogodkih, političnih spremembah, novih tehnologijah, znanstvenih dosežkih. Ne samo da izbirajo teme, mediji ponujajo tudi razlage – sprejemljive ali ne. Poleg oskrbe z informacijami mediji vse bolj usmerjajo tudi pozornost javne razprave, ne vplivajo samo na to, o čem govorimo,

temveč tudi na to, kako govorimo, kako percipiramo, si razlagamo in rešujemo določene probleme. Delujejo predvsem kot profitna podjetja in med seboj tekmujejo za pozornost občinstva. Medijski dogodki in kampanje, povezani s politiko spoznanja, razlikovanja in identificiranja manjšinskih skupnosti, so odvisni od političnih filozofij posameznih držav ter odnosov in pritiskov nanje, direktnih ali indirektnih. Politična ideologija posamezne države se v njih vse preveč odraža. Kljub zagotovilom o medijski neodvisnosti je novinarstvo postalo tržna panoga, podrejena interesom kapitala, ki so pomembnejši od potreb ljudi.
Za razliko od manj dostopne in manj razumljive znanosti nas na vsakem koraku čakajo 'dostopni' in 'razumljivi' mediji. Spoznavati skozi lasten izobraževalni proces in s pomočjo lastnih izkušenj je postalo zamudno, kritičen razmislek je prenaporen in vzame preveč časa.

Večinska kultura je na določen način tudi dominantna, njena ideologija se odraža skozi sredstvo sporazumevanja – jezik, skozi sistem izobraževanja in medije. Mediji večinske družbe se manjšinskih skupnosti največkrat spomnijo v kontekstu kakšnega problema, ob praznovanju verskih praznikov ali etnično-folklornih dogodkov. Uspešne zgodbe in uspešni posamezniki iz manjšinskih skupnosti so s strani medijev praviloma marginalizirani.

Sodobni integracijski procesi danes podpirajo kulturne razlike, nasprotujejo hegemoniji dominantne družbene skupine. Nekoč razvpit *'darvinističen'* (Vertovec 1999) način privajanja na novo okolje *'adapt or die'* ('prilagoditi se ali umreti') se umika bolj humani različici *'adapt and thrive'* ('prilagoditi se in se razvijati, napredovati'). Ob nenehnem poudarjanju integracije manjšinskih skupnosti postajajo medijske instant rešitve del prevladujoče ideologije.

Percipiranje distinkcij med družbenimi skupinami kot pozitivnih in ekvivalentnih razlik med lastno kulturo in drugimi kulturami ali mikrokulturami je interaktiven proces, lahko ga opredelimo tudi kot 'proces dolgega trajanja'. Prepoznavanje in priznavanje družbene diferencialnosti temelji predvsem na vzpostavljanju enakopravnosti v smislu ravnanja, možnosti in rezultatov, vseskozi in s pomočjo politične in medijske reprezentacije.

Osrednji mediji o manjšinah

Rezultati novejših raziskav kažejo, da so problemi manjšin dominantno politične teme, ki so predstavljene skozi novinarske informacije, z zelo redko prisotnim analitičnim pristopom v člankih ali radijskih/tv oddajah (Kanižaj 2006).

Istočasno se manjšinski predstavniki s težavami prebijajo pri promoviranju svojih vsebin, s katerimi bi poudarili kulturne, socialne in vse ostale aspekte življenja, ki so ključnega pomena za polno integracijo v družbi in tudi pozitivno percepcijo v javnosti.

Za večino prebivalcev demokratične države z razvito civilno družbo mediji predstavljajo osnovni vir informacij in komunikacijski kanal, s pomočjo katerega se oblikuje percepcija o etničnih (nacionalnih) manjšinah. Kot posamezniki imamo redko kdaj priložnost komunicirati neposredno s predstavniki različnih manjšin, sploh pa s tistimi, ki nimajo podobnega socialnega statusa našemu. Zato naše poznavanje, razumevanje manjšinskega življenja izhaja v glavnem iz informacij, ki nam jih posredujejo mediji, novinarske selekcije dogodkov, izjave javnih osebnosti, ko govorijo o manjšinah, ali pa s pomočjo *spin doktorjev*[5]. Le-ti uporabljajo manjšinske teme za pridobitev pozornosti javnosti, sploh kadar gre za politično pomembne dogodke, kot so predsedniške, parlamentarne, lokalne volitve.

[5] Spin – obračati; promotivna kvaliteta, ki jo izdelku ali osebi dodeli oglaševalec ali svetovalec za imidž;
Spin doktor – svetovalec za imidž, politični svetovalec ali oseba, ki upravlja z informacijami, lahko tudi manipulira z masovnimi mediji (NTC's Mass Media Dictionary 1990).

Medijski akterji (uredniki, novinarji, monterji, producenti, snemalci, tonski mojstri), ko poročajo o nekem dogodku, zavestno ali podzavestno sodelujejo v selekcji, poudarjajo nekatere dogodke, druge ignorirajo. V tem procesu mediji soustvarjajo prevladujoča mnenja, domneve, vrednote v družbi (Kanižaj 2006).

Empirične raziskave navajajo, da gre vsa masovna komunikacija – v tiskanih in elektronskih medijih, na vseh nivojih posredovanja informacij – skozi enake sisteme filtriranja v izbiri in v določanju pomena dogodka in njegovih posledic. Tovrstni selekcijski mehanizem ne deluje kot norma, ki se zavestno formulira in potem ciljno prakticira, ampak v smislu tihega profesionalnega konsenza, ki se udejanja tudi takrat, kadar se novinar tega nujno niti ne zaveda. Rezultat selekcije, ki se izvaja vsakodnevno, v vseh medijskih redakcijah, je medijski izdelek, medijska novica ali informacija, ki so jo na koncu ne samo posredovali ampak tudi izoblikovali sami mediji.

V kontekstu manjšinske problematike se v medijih soočamo z teorijo minimalnih medijskih efektov. Slednja vključuje pomen infomativnih medijev, ki izven naše neposredne izkušnje določajo kognitivno podobo sveta. Raziskave Lippmana (1922), Van Dijka (1991) in Kanižaja (2006) potrjujejo, kako kot posamezniki pogosto minimaliziramo sprejemanje informacij, ki ne podpirajo naših stališč in sistemov vrednot. Izhajajoč iz tega postane jasno, da se manjšinske teme težje prebijejo v javnost, sploh če so stereotipi o manjšinah tako močni, da so nasprotni prevladujočim stališčem in vrednotam večinskega prebivalstva – kateremu je nenazadnje namenjena večina medijskih sporočil.

Medijska logika, medijatizacija in paradoks različnosti

Kadar govorimo o selekciji informacij za objavo v medijih, iztopajo določene značilnosti masovnih medijev v sodobni družbi, ki odločujoče vplivajo na kreiranje poročanja o manjšinah v medijih. Kot osrednje navajamo: medijatizacijo, medijsko logiko in paradoks različnosti.

Medijatizacija je proces delovanja medijev na družbene institucije na način, da institucije oblikujejo medije. Slednje pomeni spremembe samih medijev kot tudi spremembe v načinu komuniciranja, kar ima za posledico družbene in kulturne spremembe. Bistvene dimenzije zajemajo: razširjanje, izmenjavo, prepletanje in prilaščanje komunikacije, medijev in družbenih aktivnosti. Sam proces medijatizacije zajema tri nivoje: makro, mezo in mikro. Makro nivo se nanaša na spremembe družbe in kulture, mezo nivo na spremembo institucij in organizacij, mikro nivo pa prinaša spremembo načina komunikacije.

Mediji torej vplivajo na obrazce delovanja vseh drugih družbenih institucij, in sicer na način, da institucije delujejo v realnosti, ki je skonstruirana skozi medijsko informiranje. Po drugi strani je res tudi to, da katerikoli družbeni akter želi javnosti posredovati določene informacije, to lahko realizira le prek medijev. Da bi to dosegel, mora logiko svojega delovanja prilagoditi logiki medijskega poročanja.

Medijska logika kot pojem označuje način prezentacije in predstavljenosti tematik, in sicer tako, da se le-ta, precej razlikuje od realnosti. Realnost je izjemno kompleksna – temelji na zgodovini, abstrakcijah, kontinuitetah in diskontinuitetah, različnih vizijah realnosti. Medijska logika daje prednost konkretnosti, fragmentarnosti, izsekih iz življenja, plasiranju zgodbe, ne poda pa ozadja dogodka. To je ravno v nasprotju z vsakdanjim življenjem.

Po drugi strani prav poročanje o manjšinah potrebuje obsežne, uravnovešene analize, poglobljen pristop k temi, česar medijska logika ne spodbuja. V informativnih oddajah/člankih je medijska logika še bolj izražena. Informativni mediji nimajo kapacitet za zbiranje vseh potrebnih informacij, posledično so rezultati omejeni na širše okolje na zelo fragmentaren način, kot če bi gledali zunanji svet skozi majhno okno.

Kadar govorimo o **paradoksu različnosti**, se soočamo z realnostjo, znotraj katere nam hitro postane jasno, da se s povečevanjem števila medijev število kvalitativno drugačnih izdelkov še zdaleč ne povečuje. Večina novih izdelkov, ki nas obkrožajo, so iste ali podobne orientacije. Razlikujejo se v vizualnih elementih, kontaktih, formah. Medijska različnost se ne odraža v kvalitativni različnosti. Na trgu se soočamo z velikim številom podobnih medijev. Konkurenca med mediji, sploh med tiskanimi, je zelo velika, vse manjši pa je poudarek na kvaliteti. »Bolj kot mediji tekmujejo za trg, pomembnejša jim postaja cena kot kvaliteta« (Van Cuilenburg 1999:199). Takšna situacija pripelje do tega, da v konkurenci na trgu mediji postanejo bolj občutljivi za probleme, teme večine, manj za manjšine, ki padejo v ozadje.

Vse skupaj pripelje do manjše kvalitete poročanja v celoti, kar se še posebej reflektira na poročanje o manjšinah (glej Kanižaj 2004).

Občutek pripadnosti in razumevanja skupnih problemov etnične manjšinske skupnosti je lažje vzdrževati na lokalni ravni – v manjši produkciji, kot na ravni mednarodnih korporacij. Številni novinarji se bojijo za svoje službe, zato o manjšinah poročajo po ustaljenih praksah oziroma kakor jim naročijo lastniki medijev. Etnične manjšine niso zanimive za večino lastnikov medijev; so premalo številčno občinstvo in na njih ni mogoče ustvarjati velikega dobička. Profit pa je v kapitalistični družbi vodilo. Dobršen del medijev financirajo oglaševalci, ki pa vložijo v določen medij na podlagi gledanosti, zato se morajo mediji boriti za občinstvo. Čeprav pripadniki manjšinskih skupin niso tako številčni kot večinsko prebivalstvo, nikakor ne bi smeli biti zanemarljivi del občinstva. Pomembno je, da ustvarjalci v medijih vedo, katere vsebine zanimajo manjšine. Le tako ga lahko izboljšajo in prilagodijo njihovim željam ter potrebam. K bolj reprezentativnim vsebinam pa bi pripomoglo tudi izobraževanje obstoječih novinarjev o manjšinah in zaposlovanje pripadnikov manjšin v medijih, saj iz prve roke poznajo navade, kulturo, težave, s katerimi se soočajo, in vsebine, ki jih zanimajo.

Medijska logika, medijatizacija in paradoks različnosti

Bistvena komponenta manjšinskega medija, tiskanega ali elektronskega (časopisa, radia televizije), je delovanje v daljšem časovnem obdobju in kontinuirana prisotnost v vsakdanjem življenju. Manjšinski mediji se uvrščajo v polje množičnih komunikacijskih sredstev, z razliko, da z njimi razpolaga manjšina in je njihova naloga povezana z življenjem, delovanjem in s problematiko manjšine.

Prioritetne pravice, ki jih manjšine želijo udejanjati, so naslednje:

- imeti lastne medije in dostop do osrednjih medijev,
- pouk jezika in kulture matične družbe,
- delo kulturnih društev.

Specifične funkcije manjšinskih medijev pa so naslednje (glej Susič in Sedmak 1983):

- Prebujanje etnične zavesti med pripadniki manjšine. Manjšinski mediji pripomorejo k poživljan ju etnične identitete s prebujanjem skupnih vrednot in kulturnih posebnosti, ozaveščanjem o obstoju kulturnih razlik v družbi ter pomenu njihovega ohranjevanja.
- Ohranjevanje in utrjevanje kulturnih modelov v skupnosti. Manjšinski mediji pripomorejo k ohranjanju in razvijanju vrednot in kulturnih posebnosti. Ob tem je nenhno prisotna možnost komercializacije in folklorizacije le-teh.

- Pomen v družbeno-političnem življenju. Informiranje in povezovanje manjšine z večinsko družbo in matično državo.
- Integrativna funkcija je predvsem pomembna znotraj same manjšine: povezovanje in ohranjanje vezi med samimi pripadniki manjšinske skupnosti.
- Pomen za manjšinski jezik vključuje ohranjevanje in utrjevanje znanja jezika, spoznavanje in razvijanje novih jezikovnih trendov.

Pri manjšinah je dokaj običajno, da izdajajo periodično brošure, biltene ali časopise, v glavnem znotraj svojih kulturnih društev. Tovrstni mediji so praviloma financirani s strani posameznih društev, občasno jih sponzorirajo posamezniki, večkrat sodelujejo tudi ministrstva (za kulturo, šolstvo) ali drugi državni organi.

Manjšinski mediji lahko pripomorejo, da se kultura manjšine dvigne na primerljivo raven s kulturo večinske družbe in se tako odcepi od folklorizacije in komercializacije. Niso alternativni mediji, niso substitut glavnih medijev, niti v tekmovalnem odnosu do prevladujočih medijev. Praviloma podajajo informacije, ki jih drugi mediji ne, predstavljajo 'drugi svet', ki je pravzaprav 'neviden' vosrednjih medijih.

Pomen manjšinskih medijev za manjšine je dvojen: informativno-utilitarističen in simbolno-emblematski. Prvi izpolnjuje jezikovno, informativno in kulturološko nalogo, za katero je tudi predvideno njegovo delovanje. Druga, simbolično-emblematska vloga utrjuje identiteto, zmanjšuje kulturno alienacijo in občutek nepripadnosti, pravzaprav istočasno odpira prostor pripadnosti lastni skupnosti in okolju, v katerem manjšinski pripadniki živijo. Po eni strani manjšinski mediji ohranjajo prvine, ke se vežejo na preteklost in tvorijo z njo neko kontinuiteto, istočasno bi morali sprejemati tudi sodobnejše elemente, brez katerih zapadejo v folklorizacijo in zastarelo posredovanje kulturnih modelov (glej Medica 1997).

Mediji za manjšine – na primeru jugovzhodne Evrope

Ilustrativna je raziskava *Media Diversity Instituta* iz Londona konec l. 2001, v katero je bilo vključenih deset držav iz jugovzhodne Evrope (v Milivojević 2003). Raziskava je pokazala nekatere razlike med državami in tudi skupne značilnosti poročanja o etničnih manjšinah na tem prostoru. Vključena sta bila po dva osrednja dnevna časopisa iz naslednjih držav: Albanija (Albania, Shekulli), Bosna in Hercegovina (Dnevni avaz, Nezavisne novine), Bolgarija (Trud, 24 časa), Črna Gora (Vijesti, Dan), Hrvaška (Jutarnji list, Večernji list), Kosovo (Koha Ditore, Bota sot), Makedonija (Dnevnik, Utrinski), Madžarska (Nepsabadsag, Metro), Romunija (Adevarul, Libertatea), Srbija (Blic, Politika).

Pri rezultatih raziskave iztopajo naslednje skupne značilnosti (Milivojević v Kanižaj 2006):

- Poročanje o manjšinah je odvisno od politične stabilnosti in kvalitete medetničnih odnosov v državi.
- Stereotipi in predsodki vplivajo na razumevanje večinsko-manjšinskih relacij in na medije.
- Razlike se doživljajo kot politično relevantne, nevarnost za nacionalne interese, simbol potencialnih konfliktov. Slednje povečuje nezaupanje do manjšin.
- Medijski standardi in novinarska praksa, ki ni usmerjena k spodbujanju tolerance in nepristranskemu poročanju, so si pogosto podobni v regiji, sploh pri tabloidih.
- Socialni, ekonomski in politični razvoj, ki se nanaša na manjšine, se predstavlja površno, brez resnih analiz in vključevanja širšega ozadja.

Sklepi raziskave so potrdili mnenje, ki je v kontekstu EU že dalj časa prisotno, in sicer, da je poročanje o manjšinah depersonalizirano, kar spodbuja generaliziranje, generaliziranje utrjuje stereotipe in ne podaja realne slike stanja. Kot problem se identificira tudi pomanjkanje profiliranih oseb, ki bi se pojavljale kot predstavniki manjšin. Dejstvo je tudi to, da se mediji in novinarji prepogosto izogibajo objavljanju informacij iz manjšinskih virov.
Rezultat tega krožnega procesa potrjuje splošno mnenje, da se manjšine pojavljajo samo v primerih, ki so odmaknjeni od standardnih obrazcev, z velikim poudarkom na senzacionalizmu pri predstavljanju teme. Razvoj manjšinskih skupnosti je v veliki meri odvisen tudi od tega, koliko so prepoznane, identificirane in privlačne vsaj za del javnosti.

Mediji, izvorno zamišljeni kot prostor svobodnega komuniciranja, prakticiranja, razsojanja, vse bolj postanejo prostor za reprodukcijo idej in ideologij etablirane politične in ekonomske elite oziroma samo privilegiranih javnosti, poudarja Pajnikova (Pajnik 2016).

Slovenski kontekst

V Sloveniji ne moremo govoriti o obstoju tipične medijske podobe etničnih manjšin, so sklepi raziskave Makarovič, Rončevič: *Etnične manjšine v slovenskih množičnih medijih* (Makarovič in Rončevič 2006: 52: 45–65). Avtorja poudarjata, da se manjšine v Sloveniji pojavljajo v kontekstu različnih tem in jih glede na medijsko reprezentacijo lahko delimo v dve skupini:

- etnične skupine/manjšine z območja bivše Jugoslavije in Romi, oboji so prisotni v medijih predvsem v temah, povezanih s konflikti in problemi, ki so jih praviloma povzročili sami;
- tradicionalne manjšine, italijanska in madžarska, za katere ni posebenega, niti kontinuiranega medijskega zanimanja.

Raziskava opozarja tudi na pomen manjšinskih medijev. Le-ti vse bolj uporabljajo nove tehnologije, lastne intelektualne in socialne resurse vsake manjšinske skupnosti, državno pomoč s strani Slovenije, delno tudi matične države.

Z novimi mediji so v medijski prostor vstopili novi akterji, novi govorci in komunikatorji, kar še najbolj ponazarjajo družbena omrežja. Slednja manjšinam omogočajo lažje, hitrejše in cenejše povezovanje z matičnim okoljem. Nekateri avtorji podajajo mnenja o njihovem dvojnem učinku. Po eni strani razširjajo komunikacijske prakse, po drugi predstavljajo t. i. čustvene obliže, ki zmanjšujejo željo po integraciji z okoljem (glej Jakubowicz 2009).

Namesto sklepa

Nedvomno drži, da so danes prav mediji zmožni pripraviti širšo družbo do večje odprtosti do drugih in drugačnih, spoštovanja in sprejemanja obstoječih kulturnih razlik.

Smernice v praksi pri obravnavanju, raziskovanju in razumevanju manjšinske problematike naj bi se v prihodnje vse bolj osredotočale na naslednje elemente:

- boljše poznavanje medijev in medijske kulture,
- kontinuirano edukacijo novinarjev in ostalih medijskih akterjev,
- strokovno informiranje javnosti ter senzibiliziranje za teme različnosti.

Za 'obarvanost' etničnega elementa v medijih v prid zaželeni socialni integraciji ali nezaželeni socialni segregaciji bo vendarle svoj delež odgovornosti morala prevzeti celotna družba. Vse s ciljem uresničevanja in razvijanja lastne identitete, sooblikovanja družbene kohezivnosti in dialoške komunikacije v javnem prostoru.

S spreminjanjem oblik in sredstev komuniciranja se spreminjajo tudi oblike združevanja ljudi, oblike socialne moči. Spremembe v obravnavanju manjšinske problematike postanejo manifestne na treh nivojih: v medijih, v politiki in ne nazadnje v vsakdanjem življenju.

Za identificiranje manjšinskih tematik in pozitivno predstavljanje manjšin v medijih lahko pritrdimo, da se občutek pripadnosti večinski družbi in manjšinski skupnosti ne nazadnje sploh ne izključujeta, v kontekstu množice različnih perspektiv pa se odpirajo nova področja so/delovanja.

Kdaj bo manjšinska problematika dobila svoj stabilen prostor v osrednjih medijih in kako, je še odprto vprašanje. Nesporno pa je, da spreminjanje medijev in odnosov do medijev pomeni tudi spreminjanje družbe. Slednje postaja ena od osrednjih tem tako raziskovalnih projektov kakor tudi bodočih strategij razvoja, izobraževanja in upamo tudi informiranja.

Literatura

Bilić, P. (2012). Hrvatski medijski sustav između refleksivne modernizacije i medijatizacije: socijetalna in institucionalna razina. *Društvena istraživanja* 21(4): 821–842.

Krotz, F. (2014). Media, Mediatization and Mediatized Worlds: A Discussion of the Basic Concepts. V: Hepp, A. and Krotz, F. (ur.), *Mediatized worlds: culture and society in a media age*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Hepp, A. www.mediatization.ku.dk, 21. 1. 2014.

Jakubowicz, K. (2009). *A New Notion of Media?* https://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/media/doc/New_Notion_Media_en.pdf, Council of Europe, April 2009.

Kanižaj, I. (2004). Predstavljenost nacionalnih manjina u hrvatskim dnevnim novinama – komparativni pregled 2001–2003. *Polit. misao* 41(2): 30–46.

Kanižaj, I. (2006). *Manjine – između javnosti i stvarnosti. Nacionalne manjine u dnevnim novinama 2001-2005.* Sveučilišna knjižata ICEJ: Zagreb.

Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*, Macimillan: New York.

Makarovič, M., Rončevič, B. (2006). Etnične manjšine v slovenskih množičnih medijih. *Družboslovne razprave* 52(22): 45–65.

Medica, K. (1997). Vloga časopisov, ki jih izdaja založba EDIT, med italijansko manjšino v slovenski Istri. *Razprave in gradivo* 32: 149–165.

Milivojević, S. (2003). *Media Monitoring Manual*. Media Diversity Institute: London.

NTC's Mass Media Dictionary (1990). http://www.dzs.hr/Popis%202001/H010202.html.

Pajnik, M. (2016). *Medijatizacija migracij v post-demokraciji,* https://www.youtube.com/watch?v=xSFs7Q_po4Y, 22. 2. 2016.

Susič, E., Sedmak, D. (1983). *Tiha asimilacija – psihološki vidiki nacionalnega odtujevanja*. ZTT: Trst.

Van Cuilenburg, J. (1999). On competition, access and diversity in media, old and new. *New media society* 172: 183–207.

Van Dijk, T. (1991). *Racism and the Press*. Routledge: London.

Vertovec, S. (ur.) (1999). In Lieu of a Conclusion, xviii-xxxiiii. V: Vertovec, S. (ur): *Migration and Social Cohesion* 7: Oxford.

Sovražni govor kot spodbuda kritičnega delovanja

Dr. Veronika Bajt, Mirovni inštitut – Inštitut za sodobne družbene in politične študije

Najpogostejše tarče sovražnega govora so navadno tudi najbolj marginalizirane družbene skupine – in to je precej splošen pojav, ki ni značilen le za Slovenijo. V zadnjem času so to predvsem migranti/migrantke in begunci/begunke ter verske manjšine, zlasti muslimani in muslimanke. Izpostaviti je nujno še LGBT populacijo in etnične manjšine, zlasti Rome, ter seveda izbrisane. Ne smemo pozabiti tudi na seksizem in mizogine napade na ženske, dimenzij spola in etničnosti pa pogosto niti ne opazimo kot ključnih zaradi križanja neenakosti oziroma intersekcionalnosti izključevanja.

V svojem prispevku bi želela nasloviti razumevanje sovražnega govora kot politično vprašanje. Da torej sovražni govor obravnavamo kot pojav, ki presega ozke pravne opredelitve in kazensko pregonljive načine delovanja. Ker gre za pojav, ki ga definirajo različne discipline, je sovražni govor razumljen na različne načine, kar otežuje učinkovito delovanje v smislu naslavljanja problematike širjenja nestrpnosti do in diskriminacije marginaliziranih družbenih skupin. Koncept sovražnega govora namreč najdemo na presečišču več različnih področij obravnave: tako v pravu(prim. sodne prakse v ZDA in EU) kot v družboslovju in humanistiki(npr. v sociologiji, komunikologiji, novinarstvu, diskurzivni literaturi), pa tudi v medicini (psihiatrija) in tehniki (informatika).

Obstoječe znanstvene raziskave(v Sloveniji) ugotavljajo:

1) Novinarji/novinarke in uredniki/urednice imajo težave pri prepoznavanju sovražnega govora.
2) Uvedba moderiranja ter uvedba registracije online uporabnikov/uporabnic izboljša in dvigne raven javne razprave.
3) Nujniso izobraževanje, osveščanje in alternativni načini odzivanja na sovražni govor.
4) Izpostavlja se nujnost hitrega reagiranja, ki ima več možnih ravni (npr. tudi možnost prijave (neposredno na Facebook, Youtube ipd.)).

Univerzalna definicija sovražnega govora ne obstaja, mnoga nesoglasja pa izhajajo prav iz dejstva, da npr. sociološka definicijasovražnega govora ni enaka pravni ureditvi sovražnega govora. To pomeni, da kazniv sovražni govor ni nujno to, kar ponavadi razumemo kot t. i. družbeno nesprejemljivsovražni govor. Še več, in tu še posebej prihaja do nerazumevanja v javnosti, sovražni govor tudi ni vsaka razžalitev oziroma žaljiv govor, še posebej če je namenjen predstavnicam in predstavnikom elit, ki imajo v rokah družbeno-ekonomske in politične vzvode moči, predvsem pa sredstva in dostop do medijev, da lahko na morebitne žalitve takoj javno reagirajo in jih tako ovržejo. Predvsem pa sovražni govor v razpravo vedno pripelje tudi poljesvobode govora oziroma svobode izražanja.

Za konkretno situacijo v Republiki Sloveniji je relevantno še posebej dejstvo, da pojem »sovražni govor« kot tak niti ni dobesedno omenjen ali opredeljen v obstoječi zakonodaji, kjer:

- Ustava Republike Slovenije prepovedujespodbujanje k neenakopravnosti in nestrpnosti ter prepoveduje spodbujanje k nasilju in vojni (63. člen).
- Kazenski zakonik Republike Slovenije paprepoveduje javno spodbujanje sovraštva, nasilja ali nestrpnostido določenih družbenih skupin na način, ki lahko vodi tudi k njihovemu neposred nemu ogrožanju. Kaznivi sovražni govor je torej sporna oblika komuniciranja proti določenim družbenim skupinam, ki je opredeljena v 297. členu Kazenskega zakonika in se preganja po uradni dolžnosti; prisotna pa mora biti tudi ogrozitev javnega reda in miru.

A glede na obstoječo sodno prakso je sovražnega govora v Sloveniji malo. Še več, kazenska zakonodaja je bila leta 2008 spremenjena tako, da je prag za kazenski pregon postavljen še višje kot prej (nekateri zapisi in besede, za katere so bili ljudje obsojeni pred desetimi leti, tako danes več ne bi doživeli obsodilne sodbe). Slovenija je torej zelo podobna praksi Združenih držav Amerike, kjer je svoboda izražanja skoraj absolutna pravica. S tem je Slovenija bolj primerljiva z ZDA kot z drugimi evropskimi državami; izjave ali dejanja, zaradi katerih bi bila oseba nedvomno kaznovana v Veliki Britaniji, Nemčiji in na Švedskem, je v Sloveniji dovoljeno izreči in zapisati. Nevarna posledica tega stanja je, da sovražni govor postane normaliziran.

V zadnjega pol leta smo v Sloveniji postali priča vse bolj glasnim, javnim in povsem brezsramno hujskaškim rasističnim vsebinam, ki se širijo predvsem preko družbenih omrežij Facebook in Tweeter. Ker javne reakcije s strani političnih akterjev in pristojnih institucij ni bilo, je v jeseni 2015 vzniknila samoorganizirana iniciativa »Zlovenija«, ki je najbolj ekscesne izpade tudi javno izpostavila.

Ko se torej osredotočamo na sovražni govor kot ekscesno, skrajno dejanje izražanja rasističnega, mizoginega, homofobnega itn. sovraštva, ko torej sovražni govor razumemo zgolj kot kriminalno dejanje, pa nam uide dimenzija strukturnih neenakosti. Če na primer pogledamo koncept tolerance oziroma strpnosti, je ta v svoji biti del strukturne neenakosti prav tistih Drugih, ki jih je pač treba zgolj tolerirati, trpeti. V bistvu se pojem strpnosti povezuje tudi z vprašanjem soočanja s pojavi sovražnega govora – v imenu svobode govora naj bi se torej tudi sovražni govor toleriralo.

In prav tovrstno razmišljanje želim nasloviti. Če namreč pogledamo argumente v prid nereagiranju na ekscesne izpade posameznic in posameznikov, ki v javnosti trosijo sovraštvo in s pretiravanji, zavajanji in lažmi sooblikujejo in krepijo predsodke do manjšinskih skupnosti, potem vidimo, da je odzivanje na sovražni govor v tem ozkem razumevanju seveda takoj dojeto kotvzpostavljanje cenzure svobode izražanja. Razlog za to je predvsem v institutu iz preteklosti, ki ga poznamo kot »verbalni delikt«. Uporabljan je bil za preganjanje političnih nasprotnikov in tistih, ki so kaj neugodnega izrekli proti tedanji oblasti. Slovenija kot nekdanja socialistična republika federativne Jugoslavije torej še vedno pomni znameniti 133. člen o t. i. verbalnem deliktu, iz česar izhaja strah pred očitki o kršitvi svobode govora. Posledično tožilstva sovražni govor redko preganjajo, saj so očitno v primežu strahu pred očitki, da izvajajo cenzuro. A gre za nerazumevanje ključne razlike; medtem ko se je verbalni delikt nanašal na pregon govora, usmerjenega proti oblasti, torej elitam, ki imajo družbeno moč, pa sovražni govor pomeni delovanje, ki je usmerjeno proti tistim, ki družbene moči nimajo.

Spoštovanje temeljnih pravic svobode izražanja in svobode misli, vesti in veroizpovedise torej vzpostavlja kot protipol reagiranju na sovražni govor, nasprotovanju širjenja diskriminacije, rasizma, homofobije itn. – torej zaščiti človekovega dostojanstva.Ves čas se zato vrtimo v krogu spraševanja, ali gre za svobodo izražanja ali sovražni govor.A smernice o razmejitvi med varstvom človekovega dostojanstva in svobodo izražanja obstajajo, in sicer jih je mogoče najti v sodni praksi Evropskega sodišča za človekove pravice.

Ker je, kot že rečeno, sovražni govor usmerjen proti skupinam, ki družbene moči nimajo, z namenom, da se jih še dodatno podredi in zatira, velja diskriminatorni govor naslavljati širše od pravnih okvirov kazensko pregonljivega, hkrati pa iskati načine za subverzijo obstoječega z opolnomočenjem manjšin. Z drugimi besedami, v okviru svobode govora je nujno tudi delovanje, ki sovražni govor razume kot proti manjšinam usmerjen diskriminatoren govor in se nanj odziva z opozarjanjem, s pozivi k etiki javne besede in z izobraževanjem o negativnih posledicah sovražnega govora.

Še več, sociološko delovanje je s pravniškim konceptom sovražnega govora pravzaprav omejeno, zato išče poti za izpostavljanje in naslavljanje problematike strukturnih neenakosti. Družbeno delovanje zato pojav sovražnega govora zagrabi na način javne reakcije, ki v okviru svobode izražanja ne sme biti zavrnjena z obtožbo cenzure, ampak bi morala biti dojeta kot odpiranje razprave o dejanskih vzrokih in strukturnih problemih, ki generirajo izraze sovraštva do in diskriminacije manjšin.

S tega vidika je zato relevantno razlikovati med na eni strani množico posameznic in posameznikov, ki načeloma s svojimi izjavami in delovanjem ne dosegajo širše javnosti, in na drugi strani političnimi akterji, odločevalci, kreatorji politik, ki so pomembni generatorji javnega diskurza ter zato nosijo največjo javno odgovornost za posledice svojih dejanj. Vpeljava te razlike je smiselna konec koncev tudi iz povsem praktičnega razloga – sovražnega govora posameznic in posameznikov je namreč preprosto preveč, da bi se nanj lahko redno in hitro reagiralo. To seveda velja še posebej za digitalni prostor, kot so npr. družbena omrežja ali spletni komentarji. Zato je tu ključno izobraževanje in širjenje javne razprave, ki omogoča prepoznavanje diskriminatornih in rasističnih, homofobnih, mizoginih, seksističnih itn. praks, s tem pa tudi reagiranje nanje v vsakokratnem mikro okolju.

Ob predvsem v zadnjem času vse bolj pogostih neodgovornih, izključevalnih in rasističnih izjavah si javno kritiko in poziv na odgovornost zato zaslužijo prvenstveno politični akterji. Govorim torej o delovanju, ki hkrati opozarja na sistemske neenakosti in izpostavlja odgovornost političnih elit, katerih dejanja ustvarjajo pogoje za porast sovražnega govora, ki smo mu priča.Zato je tudi nujno opozarjanje na pojave sovražnega govora, saj ne-odzivanje in ne-opozarjanje na možne posledice sicer vodi v normalizacijo, ko se tovrstni diskurz sprejme za primernega. Z odkritim pozivanjem k pobijanju beguncev, na primer, smo namreč nevarno blizu normalizaciji hujskaške rasistične retorike, ki ustvarja pogoje za izbruh nasilja in vojne. Zato je ključno, da se začnemo pogovarjati o odgovornosti – da torej od političnih predstavnikov pričakujemo, da vsakič znova tovrstno izražanje jasno obsodijo, predvsem pa da sami s svojo retoriko in dejanji ne ustvarjajo pogojev za takšne reakcije. Ob odsotnosti politik, ki sistemsko reproducirajo izključenost in rasizem, bi imeli namreč opravka zgolj z osamljenimi ekscesi, tako pa svojo »legitimnost« posamezniki in posameznice lahko črpajo prav iz delovanja političnih elit.

Problematika sovražnega govora na internetu

Andrej Motl, Center za varnejši internet Slovenije, Fakulteta za družbene vede

Spletno oko je prijavna točka, ki omogoča anonimno prijavo nezakonitih vsebin na internetu – posnetkov spolnih zlorab otrok in domnevno nezakonitega sovražnega govora, kot ga določa 297. člen Kazenskega zakonika (prepoved javnega spodbujanja ali razpihovanja sovraštva, nasilja ali nestrpnosti). Prijave, pri katerih naši pregledovalci ugotovijo znake nezakonitosti, v nadaljnjo obravnavo posredujemo policiji. Prijavna točka deluje v okviru projekta Center za varnejši internet, ki ga izvajajo Univerza v Ljubljani – Fakulteta za družbene vede, Zavod Arnes, Zveza prijateljev mladine Slovenije in Zavod MISSS, financirata pa ga Agencija INEA pri Evropski komisiji in Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Marca letos bo minilo devet let našega delovanja.

Pri Spletnem očesu v prizadevanjih za zmanjševanje obsega obeh vrst nezakonitih vsebin veliko pozornosti namenjamo sodelovanju s policijo, ponudniki internetnih storitev in z drugimi zainteresiranimi vladnimi in nevladnimi organizacijami. Kot enega izmed naših ključnih dosežkov vidimo uveljavitev Kodeksa regulacije sovražnega govora na spletnih portalih, v okviru katerega si skupaj z osrednjimi spletnimi portali v Sloveniji prizadevamo za vzpostavitev enotnih smernic za regulacijo sovražnega govora. Kodeks bralcem novic na spletnih portalih omogoča, da le z nekaj kliki oddajo prijavo domnevno nezakonitega sovražnega govora, ne da bi zapustili stran, na kateri se nahajajo. Ob vsem naštetem je ena izmed prioritet naše prijavne točke tudi ozaveščanje strokovne in splošne javnosti o obeh navedenih problematikah.

V obdobju delovanja od leta 2007 do konca leta 2015 smo obravnavali prek 14.500 prijav domnevnega sovražnega govora. Število prijav je strmo naraščalo vse do leta 2012, ko jih je bilo 4.707. Od takrat njihovo število upada – leta 2014 jih je bilo 1.290, lani 1.153.

Ogrožen ali moten mora biti javni red in mir

Strmo naraščanje in nato upadanje števila prijav je po naših ocenah povezano z več dejavniki, med drugim tudi z nekaterimi v javnosti zelo izpostavljenimi primeri sovražnega govora v letih 2011 in 2012, ter s tem, da je Vrhovno državno tožilstvo leta 2013 podalo pravno stališče, ki je zaostrilo kriterije za kazenski pregon sovražnega govora. Na tožilstvu so takrat med drugim poudarili, da ni nujno, da protiustavna oblika govora po 63. členu ustave že izpolnjuje tudi pogoje za kazenski pregon ter da sovražni govor v Sloveniji ne more biti kazniv, če zaradi njega ni ogrožen ali moten javni red in mir. Pojasnili so, da mora obstajati objektivna možnost in verjetnost motenja javnega reda in miru in da zgolj abstraktna nevarnost ne zadošča. Javnost se je o teh omejitvah med drugim lahko prepričala avgusta leta 2015, ko je nekdanji sodelavec Radia Ognjišče in dobitnik novinarske nagrade Združenja novinarjev in publicistov Sebastjan Erlah na socialnem omrežju Twitter v odzivu na zapis Lejle Irgl v povezavi z begunci, ki so takrat prihajali v Slovenijo (»Vstopnica v Slovenijo naj bo krstni list. #BegunciNaMeji«) zapisal: »[J]az imam še bolj radikalno: Dovoliti približanje meji zgolj na 500m. Kar je več, vse postreliti, Bog bo že poznal svoje.« Tožilstvo v tem v javnosti zelo izpostavljenem primeru ni ugotovilo zadostnih znakov za kaznivo dejanje po 297. členu.

Število domnevno nezakonitih primerov je narastlo

Navkljub več kot štirikratnemu upadu prijav od leta 2012 ne moremo sklepati, da je problematika sovražnega govora na slovenskih spletnih mestih v upadu. Ob že navedenih razlogih za naraščanje in upadanje števila prijav skozi leta temu namreč nasprotuje še več drugih kazalcev.

Najbolj očiten je lanskoletna ponovna rast števila primerov sovražnega govora, ki so po oceni naših pregledovalcev ustrezali pogojem 297. člena Kazenskega zakonika. Še pred omenjenim Pravnim stališčem Vrhovnega državnega sodišča leta 2012 jih je bilo 92, leta 2013 45, leta 2014 29, leta 2015 pa 54. Skoraj polovica vseh pri nas ocenjenih nezakonitih primerov sovražnega govora v letu 2015 je vsebovala sovražni govor, usmerjen proti beguncem oziroma proti prebežnikom. Ta kategorija je tako odločilno vplivala na skorajšnjo podvojitev skupnega števila domnevno nezakonitih primerov v tem letu. Vse bolj naraščajoča nastrojenost proti tej skupini tudi v letu 2016 napoveduje nadaljevanje tega trenda.

Ob sovražnem govoru, kot ga določajo različni deli zakonodaje, poznamo tudi bistveno širše definicije sovražnega govora, ki skušajo zaobjeti pojav, ki bi ga v grobem lahko poimenovali kot družbeno nesprejemljiv sovražni govor. Eno najbolj pogosto uporabljanih definicij zanj je leta 1997 podal Svet Evrope. Ta sovražni govor označuje kot »vsako obliko izražanja, ki širi, razpihuje, spodbuja ali opravičuje rasno sovraštvo, ksenofobijo, antisemitizem ali druge oblike sovraštva, ki temeljijo na nestrpnosti, kar vključuje nestrpnost, izraženo z agresivnim nacionalizmom in etnocentrizmom, diskriminacijo in sovraštvom proti manjšinam, migrantom ali osebam z migrantskim ozadjem«. Tudi pri spremljanju števila tovrstnega sovražnega govora Spletno oko opaža porast. V letu 2014 smo na naši prijavni točki zabeležili 167 takšnih primerov, lani pa skoraj še enkrat več, 309. Zaradi strogih pogojev pregona se v to kategorijo uvrščajo tako blažji kot tudi skrajni izrazi nastrojenosti proti pripadnikom deprivilegiranih skupin, ki pa vendarle še ne zadoščajo strogim omejitvam po 297. členu.

Pomembna značilnost lanskoletnih prijav, prav tako povezana s tako imenovano begunsko krizo, je ta, da so se sovražni komentarji iz spletnih portalov v veliki meri pričeli seliti na družbena omrežja. To je postalo posebej očitno po tem, ko so nekateri izmed osrednjih spletnih portalov (prav zaradi sovražnega govora) pričeli močno omejevati možnosti komentiranja pod novinarskimi prispevki na spletu. Večino uporabnikov, ki so uporabljali sovražni govor na osrednjem socialnem omrežju Facebook, pri širjenju sovražnosti ni omejevalo dejstvo, da so se predstavljali z imenom in priimkom. V preteklosti so raziskovalci prav v precejšnji stopnji spletne anonimnosti videli veliko spodbudo za hitro širjenje sovražnega govora prek spleta. Ena izmed možnih razlag za to spremembo je tudi ta, da je sovražni govor v družbi postal bolj sprejemljiv. Če je temu res tako, bi to moral biti znak za alarm.

Boljše razumevanje sovražnega govora med prijavitelji

Ob razlogih za zaskrbljenost opažamo tudi pozitiven premik. Sovražni govor se v javnosti zelo pogosto zamenjuje z nekaterimi drugimi oblikami sporne komunikacije, ki pa se ne preganjajo po 297. členu Kazenskega zakonika. Prizadeta oseba mora drugače kot pri 297. členu, kjer zadošča prijava na policijo, za pričetek postopka praviloma vložiti zasebno tožbo ali pa ni mogoča niti ta. Med najpogostejšimi oblikami sporne komunikacije, ki se najdejo v tej skupini, lahko med drugim izpostavimo grožnje, žaljivi govor ter govor, ki vsebuje kletvice. Veliko prijav po drugi strani ne moremo uvrstiti v nobeno od navedenih kategorij. Delež primerov, ki niso spadali v nobeno izmed definicij sovražnega govora, je v letu 2015 v primerjavi z letom 2014 upadel s 83 na 63 odstotkov. To bi lahko bil znak, da je javnost postala bolj ozaveščena o pojavu sovražnega govora in o njegovih značilnostih. Prav poznavanje narave sovražnega govora, vzrokov za njegov nastanek ter tudi hudih posledic, ki jih ima za samopodobo in psihično zdravje tistih, ki so ga deležni, je nujno, če se mu želimo upreti na dolgi rok.

Potrebni so ukrepi na številnih področjih

Uspešno zoperstavljanje sovražnemu govoru ni v interesu zgolj manjšin in drugih deprivilegiranih skupin, temveč celotne družbe, saj je prav njegovo širjenje v težkih ekonomskih razmerah v zgodovini velikokrat pripeljalo do nasilja in vojn, pri katerih je bilo trpljenje vseprisotno.

Pri aktivnostih ozaveščanja javnosti imajo in bodo imele eno izmed osrednjih vlog nevladne organizacije. Pri Spletnem očesu si bomo v sodelovanju s ključnimi deležniki na tem področju še naprej prizadevali za omejevanje sovražnega govora na internetu. V luči trenutnih družbenih razmer je po našem mnenju treba zagotoviti tudi nadaljevanje aktivnosti, kot jih denimo trenutno izvaja Svet za odziv na sovražni govor, ki predstavlja sistem za redno javno odzivanje na problematiko sovražnega govora v Sloveniji. Neprecenljivo na tem in drugih področjih je nadaljnje povezovanje drugih iniciativ in nevladnih organizacij po celi Sloveniji.

Čeprav problematike sovražnega govora nikakor ne moremo rešiti zgolj s kazenskim pregonom, ima ta po naši oceni velik pomen. V skladu s tem bi bilo smiselno razmisliti o spremembah 297. člena, ki je po mnenju nekaterih pravnih strokovnjakov popolnoma nerazumljiv. Prav tako na tem področju velik problem še vedno predstavlja pomanjkanje sodne prakse.

Prave rezultate na področju boja proti sovražnemu govoru si težko predstavljamo brez tega, da bi se otroci in mladi že v šolah v okviru posebnih delavnic učili o nastanku stereotipov, predsodkov in diskriminatornega sovražnega govora ter o optimalnih načinih odzivanja na sovražni govor, kadar nanj naletijo. Nekatere tovrstne aktivnosti se v Sloveniji že izvajajo, vendar je za učinkovitost nujen dolgoročen, sistematičen pristop.

Internet danes predstavlja žarišče vseh oblik sovražnega govora. Kljub temu je pomembno, da se zavedamo, da ta pojav ni nastal z internetom, temveč mu je zgolj omogočil njegovo neobrzdano rast. Pogosto tudi še vedno naletimo na mnenja, da je sovražni govor neškodljiv, če je objavljen zgolj na internetu in ostane neizrečen v »resničnosti«. Pozabljamo, da internet predstavlja zgolj dodatno resničnost, ki smo jo ustvarili, in da sovražni govor iz nje lahko še kako hitro preide v našo »pravo« resničnost, posledice sovražnosti, zastraševanja in poniževanja pa mnogi občutijo že tudi brez tega.

The Responsible Citizen – An Exploration of Theatre of the Oppressed (TO) and Democratic Participation in Slovenia

Professor Anna S. Songe-Møller at the University of Stavanger,
Associate Professor Karin B. Bjerkestrand at Oslo and Akershus University College
and Assistant Professor Gunhild B. Bjørnstad at Østfold University College

Background

This article is based on theatre workshops conducted as part of the EEC project *Equality of National Communities of the Former Yugoslavia and their Members in Slovenian Istria*. The project is organized by *PiNA* – Association for Culture and Education -- in Koper, Slovenia, which strives for active citizenship, international cooperation, human rights, creativity and social reflection (Vezovnik, n.d.). As part of this project, we have conducted workshops based on Theatre of the Oppressed (TO), paying special focus on Image theatre, Forum theatre and the role of the joker.

PiNA contacted the University of Stavanger (UiS) after reading the article *Empowerment of Citizens in a Multicultural Society* (Songe-Møller & Bjerkestrand 2012). *PiNA* wanted to learn how to use Augusto Boal's theatre forms; especially Theatre of the Oppressed (TO) (Boal 1979). They wanted to use interactive theatre as a tool to empower minority groups in the society and to stimulate the involvement of Slovenian youth in democratic processes.

For several years, we have been working with Theatre of the Oppressed as part of the curriculum in drama and theatre at University of Stavanger and university colleges in Norway, and this activity is documented in two research articles [6].

In the autumn of 2014, a delegation of five cultural workers from PiNA came to the University of Stavanger, and took part in a week-long practical workshop on Theatre of the Oppressed (TO). The main focus of the workshop was how to work with games, exercises, Image theatre and Solidarity Forum Theatre (SFT), a form of Forum theatre developed in collaboration with various immigrant groups in Norway and drama/theatre students[7] (Songe-Møller & Bjerkestrand 2012). In the spring of 2015, the three of us went to Slovenia, to continue the work and introduce TO to a group of cultural workers in Koper, through practical workshops and to conduct research[9] related to our work.

The participants in both workshops represented different minority groups in Slovenia, such as Bosniak, Albanian, Croatian and Serbian. Most of them were working with issues related to empowering Slovenian youth or minorities through their positions as social workers, lawyers, health workers or teachers. Some of the participants had no knowledge about Theatre of the Oppressed prior to this occasion and others were members of a group working with Legislative theatre[8].

This article describes the workshops and collaboration between *PiNA* and *UiS*. It also explores how TO can be used as a tool to empower citizens and encourage democratic participation of minority groups in Slovenia.

[6] Aure, Bjerkestrand, & Songe-Møller, 2013 and Songe-Møller & Bjerkestrand, 2012.
[7] The authors have developed Solidarity Forum Theatre (SFT), which is forum theatre based on solidaric identification (Boal 2004).

Theatre of the Oppressed

Theatre of the Oppressed (TO) was developed by the Brazilian Augusto Boal (1931–2009), who invented various theatre forms and theatrical methods, such as Image theatre, Forum theatre, Invisible theatre, Rainbow of desire and Legislative theatre. The aim of TO is to stop oppression by using non-oppressive strategies, with tools from the language of theatre and its aesthetics. Forum theatre is the most known and widespread among Boal's theatre forms and it also creates space for debate through theatrical fiction (Boal 2006). Forum theatre was claimed by UNESCO to be a *tool for social change*. The Latin word *forum* means market place, and in Forum theatre we highlight oppressive situations. *In dialogue* with the audience we seek strategies to stop oppression in a peaceful way, without oppressing back. Boal claimed that TO "/…/ seek not only to understand reality, but to transform it to our liking" (Boal 2006: 7). In Forum theatre the participants enact experiences of oppression from their own experiences in real life and discuss them with the audience through theatrical fiction. The spectators are invited to try to change the dramatic action through improvisation, by entering the stage and taking the role of the oppressed. This transformation from spectator to actor, Boal called spect-actor. He claimed that this could function as a "rehearsal for social action based on a collective analysis of shared problems of oppression" (Boal 1979).

For a period, Boal worked with, and was inspired by, the pedagogue of emancipation, Paulo Freire (1921–1997). Through *The pedagogy of the Oppressed* (Freire 1968/2003), critical awareness is communicated through an active and dialogic pedagogy.

Practical Theatre Workshops on Theatre of the Oppressed

Throughout the workshops in Stavanger and Koper, we have utilized a wide range of games and exercises from the repertoire of Theatre of the Oppressed[10], as well as Image and Forum theatre. The work has been individual, in smaller groups and plenary, and has alternated between reflection, discussion, theatrical communication and physical action.

Generally, we organized the workshops by starting with some warm up games and exercises, taken from Boal's selection in *Games for Actors and Non-actors* (2002). These exercises warm up the body, so that it is ready for engaging in the theatrical work. An example is an exercise called mirroring:

> *Participants stand in pairs opposite each other, looking into each other's eyes. One is leading and the other is following the movement. Slowly they move without losing eye contact. The awareness of the present is lost in the movement. Then they change. Each couple concentrates on their own movement in the open space. Lastly, they continue to move without anyone leading the movement. Their bodies synchronically mirror each other, as the presence in the room increases. Their senses are alert.*
> *The group is divided into two, and they form two lines facing each other. Each line holds hands, act and move as "one body". Listening to the movements of the fellow members of the line, and concentrating on the movements of the opposite line. Movements are questions and answers in the physical dialogue (Observation from a workshop, 2015).*

[8] The findings from these staged interviews will be presented in a scientific article, which will be published as part of an anthology collecting works from Norwegian theatre and drama practitioners on drama/theatre and democracy, in 2017.
[9] Theatre methodology based on Forum theatre, developed by Augusto Boal in order to propose new laws and change oppressive laws, by staging the oppression these laws cause (Boal 1998).
[10] In Games for Actors and Non-actors (Boal 1992/2005) there is a wide selection of Boal`s repertoire and practice.

The aim of the physical games and exercises is getting the participants to relax while they sharpen their senses and train their ability to "listen to what we hear, look at what we see and feel what we touch" (Boal 2002). The exercises we used were various, both sense and dialogue exercises, for instance mirror exercises as mentioned above, and they were used as warming up activities and served as background for discussion and reflection.

The quality of this exercise isto see, listen and feel each other's body language. The experiences you have in this sort of exercises can be transferred to the relational communication between people.
In Stavanger the participants made still images of how they understood the word democracy, how they would express the Slovenian society and the relations in their family. Some of the still images of the families were what Boal called anti-models (Engelstad, 1989), meaning models of the world how we do not want it to be. Based on the anti-models we made ideal images; how we wish the world could be. This is what Boal called Image theatre. Image theatre is a visual language where we are forced to express ourselves through our bodies. The words that we usually hide behind cannot express in the same way as our bodies. Through this work the participants need to be aware of how to express relations and feelings since they encourage other participants' interpretations.

In Slovenia, the participants staged forum plays based on personal experiences of oppression, as minority groups in Slovenia. One forum play was about a meeting of two members of a cultural organization and two staff members of a public office, which gives economic support to cultural arrangements and festivals. The cultural organization represented a neglected minority group in Slovenia. They went to the public office to apply for economic support to a cultural festival they wanted to arrange. The bureaucrats treated them in a degrading way, and ridiculed everything they said. The office staff behaved very oppressive towards the members of the group.

Another forum play was about learning the Slovenian language in primary school. Some minority groups were being treated badly because they had a "wrong" pronunciation of words. The teacher would ridicule those pupils and give them lower marks on tests due to their pronunciation.

When we play the forum plays for the audience, the play is stopped by it when the oppression is at its worst. The audience, or the spectators, are invited to enter the stage, take the main role in the dramatic action and try new strategies to stop the oppression as spect-actors, without oppressing back.

Boal called the facilitator in Forum theatre the Joker, and claimed that the function of the Joker should be similar to a midwife, who assists the participants in giving birth to new ideas (Boal 2002). The Jokerallows them to try these ideas on stage and discuss the different proposals in dialogue with the participants. In the workshop in Koper we focused on the role of the joker and different techniques that might be used to engage the audience and bring in new perspectives in order to stop the oppression. The participants tried the Joker's role in dialogue and with our guidance. The Joker's most commonly used technique is to replace the protagonist, the main person being oppressed, and let the spect-actor try to stop the oppressor without oppressing back. It is an exercise where you are trying new strategies in stopping oppression. We can also use advising and interviewing techniques. For example, by stopping the scene and letting the audience interview the oppressor in character, in order to get a deeper understanding of why he/she is oppressing. The same can be done where the audience is allowed to express what they believe the oppressor is thinking or feeling in the situation. Another alternative is to give advice to the protagonist, in order to support his/her strategies, change her bodily expression or give new perspectives. Advice can be given to the protagonist when the oppressors have left the room. When they enter the room and improvise the scene, the oppressors have not heard the advice the protagonist got from the spectators.

The last day we asked the participants to evaluate the impact TO might have on their personal development, in groups they represented, and in the society, by staging "interviews". We put three chairs on the stage, and one by one, the participants were invited to take place in one, two or three of the chairs, which represented different reflections connected to the theatrical workshop. These interviews were filmed and will be thoroughly explained in our previously mentioned research article.

Democratic Competences and Theatre of the Oppressed

In line with *PiNA's* aims for responsible citizenship, we want to explore how TO can be used as a tool to empower citizens and encourage democratic participation of minority groups in Slovenia.The European Council report on the project *Education for Democratic Citizenship* recognizes three core competences for democratic citizens; cognitive, affective and social. No category is exclusive of the others and in each situation these three categories are interdependent; they are three dimensions of the presence of each to the world and to others (Audigier 2000).

In the following, we would like to highlight how the methodologies in our Boal-inspired workshops enhance these competences, and furthermore can be seen as a tool for democratic citizenship.

The **cognitive** competency is described as knowledge of the present world with all its laws and systems, as well as knowledge of historical and cultural heritage. The ability to argue and reflect links to the understanding of democratic principles and values of human rights (Audigier 2000). Analyzing our workshops, we discovered that we asked the participants, through many of the exercises, to articulate their opinions on democratic values.

> *One of the exercises the group did individually was to write down as many words related to "a good democracy" as they could think of. Thereafter, they were to rank the top three, and then discuss in groups and make a final ranking. The three words that each group chose were transformed into abstract still images, where the participants formed their image, pronounced the word they had interpreted and returned to the image (Observation from workshop, 2015).*

Through this exercise, the participants were expected to articulate their own ideas on democracy, using their cognitive competency. Through reflection, they considered which of the ideas are more important than others, and thereby used their ability to understand and evaluate democratic principles and values. As they were put in groups, they had to verbalize their opinions, and argue and discuss with other members of the group, in order to find a common understanding of these principles and values. At the end of the workshop, one of the participants reflected on how her own understanding had changed through these exercises: "*…in a lot of places I thought that I had a great idea, but it was a very bad idea and the good idea was the contrary…*" (Participant reflection, 2015). The transformation of the words, from individual ideas, through group discussions and finally to images, challenges the cognitive competency and gives the participants the opportunity to reconsider and revise their initial ideas. In this process the cognitive competency in enhanced.

The **affective** competency connects with the emotional awareness, and ability to interpret and recognize one's own and other people's feelings. This competency is necessary in order to listen and reflect, and for us to live together in equality, freedom and solidarity (Audigier 2000). One of the exercises we did was called leading the blind.

Participants are in pairs and moving across the room. One has his eyes closed, the other is leading him/her. As they move, the trust between the two is increasing. The blind has to believe that the partner will keep him safe. While doing this, the partner might stop at certain spots, making the blind feel certain textures, or listen to certain sounds (Observation from workshop, 2014).

This exercise focuses on the awareness of other senses besides the sight. Being present in the world and being able to recognize feelings and atmospheres not only through words requires us to use all our senses. Taking the time to listen to ourselves and our feelings is necessary in order to listen to others. The trust that this exercise requires is also a part of the affective competency, as it is a result of the non-verbal dialogue developed by the partners.

The **social** competency is the competency of action. We need to take responsibility and participate in the public debate, if our society is going to develop. Our ability to live in relationship with other people is dependent on our social competency (Audigier, 2000). The previously explained Forum theatre plays clearly show, how the participants are trained to actively take responsibility in the society. The transformation from spectator to spect-actor is vital to this work and requires us to be alert and present in solidarity with others. Democracy is a common and continuous goal for our communities, and therefore we need to ensure the participation of all the groups of our society. Forum theatre cannot take place without the action of the spect-actors.

Summing up Perspectives

The Norwegian sociologist Lars Laird Iversen describes the democratic society as a community of dissensus. He argues that different opinions among people are the basis of the democratic idea, and that we constantly invest in finding solutions in a process of problem solving. "Discussion and disagreement can give greater insight into other people's worldview, and thereby make them less threatening and more understandable" (freely translated by author, Iversen 2014). Through TO, we listen to these different ideas, and search for solutions that everyone can accept.

This can also be recognized in the French philosopher Jacques Rancière's idea of dissensus as the ultimate democratic principle, and how our democratic society constantly fights to give voice to the voiceless (Rancière 2010). *PiNA*'s quest is such a fight to give voice to the voiceless-- in this context meaning empowering minority groups that find it hard to be heard in the Slovenian society. Ensuring that their opinions are also treated in the same way as the opinions of the majority group, is a fight that, according to Rancière, will be continuous. There will always be groups in the society that are not heard in the public debate. It is therefore the never-ending task of the democratic society to make their voice heard, and the practice of Theatre of the Oppressed can give tools to empower citizens in a multicultural society.

Literature

Audigier, F. (2000). *Basic Concepts and core competencies for education for democratic citizenship* (Project "Education for democratic Citizenship"). Strasbourg, Council of Europe: Council for Cultural Cooperation (CDCC).

Aure, V., Bjerkestrand, K. B., Songe-Møller, A. (2013). *Emancipatory Theatre and Performative Didactics. InFormation - Nordic Journal of Art and Research* 2(2).

Boal, A. (1979). *Theatre of the oppressed*. London: Pluto Press.

Boal, A. (1998). *The Legislative Theatre*. New York: Routledge.

Boal, A. (2002). *Games for actors and non-actors*. London: Routledge.

Boal, A. (2004). *Teateret som krigskunst*. Gråsten: DRAMA.

Boal, A. (2006). *The aesthetics of the oppressed*. London: Routledge.

Engelstad, A. (1989). *De undertryktes teater. Når tilskueren blir deltaker. Augusto Boals metoder og praksis*. Oslo: J.W. Cappelens forlag.

Freire, P. (1968). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.

Iversen, L. L. (2014). *Uenighetsfellesskapet - Blikk på demokratisk samhandling*. Universitetsforlaget.

Rancière, J. (2010). *Dissensus - on Politics and Aesthetics.* London: Continuum International Publishing Group.

Songe-Møller, A., & Bjerkestrand, K. B. (2012). Empowerment of citizens in a multicultural society. *Journal of Intercultural Communication* 30, http://www.immi.se/intercultural/, 10. 2. 2016.

Vezovnik, U. (n.d.). About PiNA. PiNA, http://www.europedirect.regione.lombardia.it/shared/c-curl/826/201/Association%20for%20Culture%20and%20Education%20PiNA%20is%20based%20in%20Koper.pdf, 10. 2. 2016.

IZVLEČKI

Dr. Vera Kržišnik - Bukić, Inštitut za narodnostna vprašanja

Ob peti obletnici Deklaracije Državnega zbora RS o narodnih skupnostih Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov v Sloveniji

Slovenci smo eden tistih evropskih narodov, ki ima že eno celo stoletje zelo bogate izkušnje s svojimi manjšinami. Zagotovo je bil to glavni razlog, da smo v svojih ustavah v drugi polovici 20. stoletja in še pred razpadom zvezne jugoslovanske države tako zgledno uredili kolektivni položaj obeh narodnih manjšin, italijanske in madžarske, ki sta se zgodovinsko znašli znotraj meja Slovenije.

Po osamosvojitvi Slovenije oz. z razpadom SFRJ postajajo Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi (po abecednem redu), ki so v veliki večini tudi državljani Republike Slovenije, številčno najznatnejše manjšine v državi. Tega objektivnega dejstva, da gre v novih geopolitičnih okoliščinah za družbeni pojav novih narodnih manjšin, Republika Slovenija, kot od leta 1991 tudi sama nova država, doslej še ni bila pripravljena sprejeti. S težnjo po priznanju njihovega kolektivnega narodnostnega imena in manjšinskega statusa v ustavi države, v kateri živijo, so njeni lojalni državljani in so vanjo uspešno integrirani, so predstavniki vseh teh šestih manjšin leta 2003 ustanovili posebno civilno-družbeno združenje *Koordinacija* (od leta 2006 z imenom *Zveza zvez kulturnih društev konstitutivnih narodov in narodnosti razpadle SFRJ v Sloveniji*, z okrajšavo *Exyumak* oz. *Zveza zvez/ZZ*), ki si prizadeva ta dva osnovna cilja uresničiti. Zavedajoč se kompleksnih težav in ovir na poti doseganja ciljev na področju manjšinske problematike nasploh je Zveza zvez v komunikaciji z državo vseskozi delovala strokovno argumentirano, potrpežljivo, strpno, a v svojih prizadevanjih sistematično in odločno. Dala je konkretno pobudo in sodelovala pri nastajanju in oblikovanju doslej najpomembnejšega tozadevnega dokumenta Republike Slovenije –*Deklaracije Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Slovenije*. Deklaracijo je sprejel Državni zbor Republike Slovenije 1. februarja 2011. Sprejeta je z nad-dvotretjinsko večino, ki omogoča tudi spremembo ustave.

Avtoričin prispevek analizira dogajanja v zvezi z implementacijo Deklaracije v preteklem petletnem obdobju do današnjega trenutka. Posebej obravnava novo pobudo Zveze zvez iz začetka leta 2014 in njena zadevna prizadevanja, ki se nanašajo na konkreten predlog ustavnega dopolnila 64.a. Ta sprememba Ustave RS bi bila nujna pravna podlaga za enakovredno obravnavanje narodnih skupnosti Albancev, Bošnjakov, Črnogorcev, Hrvatov, Makedoncev in Srbov, ki živijo v Sloveniji.

Dr. Marijanca Ajša Vižintin

Priseljenci in priseljenske organizacije: aktivni v šoli

V prispevku se v okviru modela medkulturne vzgoje in izobraževanja, katerega cilj je uspešnejše vključevanje otrok priseljencev, osredotočam na sodelovanje šole z organizacijami v lokalnem okolju. Izpostavljam najpogostejše napake pri vpeljevanju medkulturne vzgoje in izobraževanja, navidezno strpnost in predsodke do najštevilčnejše skupine priseljencev v Slovenije. Predlagam sodelovanje šole s priseljenci in (priseljenskimi) organizacijami v lokalnem okolju, saj sodelovanje omogoča spoznavanje priseljencev in posledično pripomore k preseganju predsodkov. Poznavanje dejavnosti lokalnih (priseljenskih) organizacij ponuja šoli, otrokom in staršem priseljencem dodatno podporo pri vključevanju v slovensko družbo. Sočasno omogoča šoli pridobivanje novih (medkulturnih) izkušenj, razvoj medkulturne zmožnosti vseh prebivalcev ter razvoj medkulturne vzgoje in izobraževanja.

Dr. Lidija Dimkovska

Položaj manjšinskih in priseljenskih avtorjev/avtoric v slovenski kulturi

Antologija *Iz jezika v jezik* je antologija obstoječe, a skorajda nevidne književnosti v Sloveniji, ki jo ustvarjajo predvsem slovenski državljani, a ne v slovenščini oziroma ne le v slovenščini, ampak tudi v drugih jezikih, ki so materinščine manjšinskih in priseljenskih pisateljev. Objavilo jo je Društvo slovenskih pisateljev, ki je v zadnjih letih naredilo korak v priznavanju priseljenskih in manjšinskih avtorjev s tem, da sprejema v članstvo pisatelje ne glede na jezik, v katerem pišejo. Na splošno danes še vedno ni ne enotnega stališča ne oblikovane kulturne politike literarnih in kulturnih inštitucij do avtorjev, ki živijo v Sloveniji in ustvarjajo v drugem jeziku. Jezik kot ideološki varuh nacionalnosti popolnoma ignorira dejstvo, da danes v Sloveniji, v njenih geografskih, geopolitičnih in zgodovinskih pretokih, okrog 120 manjšinskih in priseljenskih avtorjev ustvarja književnost, ki ne nastaja le iz jezika (nastaja v jeziku), ampak predvsem iz vpliva teh dejavnikov na notranje oblikovanje pisave. Kdo je lahko slovenski pisatelj? Je slovenski pisatelj le pisatelj, ki piše v slovenskem jeziku? Je to pisatelj, ki živi v Sloveniji in piše v svojem maternem jeziku? Je to tudi pisatelj, ki piše v obeh jezikih? Je to pisatelj s slovenskimi koreninami, ki živi v tujini in ustvarja v tujem jeziku? Dejstvo je, da je danes po celem svetu, ne le v Sloveniji, vse več avtorjev, ki se selijo, spreminjajo okolje, dom, nekateri tudi jezik, nomadstvo je že naravni pojav med umetniki, migracija pa neločljiv del življenja.

Dr. Karmen Medica

Manjšine in mediji– dinamika medijsko-manjšinskih sprememb

Prispevektematizira dinamiko medijsko-manjšinskega delovanja v širši družbi in osvetljuje pomen prisotnosti etničnega elementa v medijih. Ob tem se osredotoča na poročanje osrednjih medijev o manjšinah, problematizira, kako in kdaj mediji poročajo o manjšinah, na kakšen način so manjšine reprezentirane v medijih – s teoretičnega in z empiričnega zornega kota. Ravno tako poudari funkcije manjšinskih medijev, poveže tudi potrebo manjšin po tem, da imajo lastne medije in dostop do osrednjih medijev družbe, v kateri se nahajajo. Pomen manjšinskih medijev za manjšine je dvojen: informativno-utilitarističen in simbolno-emblematski. Spreminjanje medijev in odnosov do medijev pomeni tudi spreminjanje družbe. Slednje postaja ena od osrednjih tem tako raziskovalnih projektov kakor tudi bodočih strategij razvoja, izobraževanja in tudi informiranja.

Dr. Veronika Bajt

Sovražni govor kot spodbuda kritičnega delovanja

Razumevanje sovražnega govora je politično vprašanje, ki presega zgolj ozke pravne opredelitve in kazensko pregonljive načine delovanja. Kot termin, ki ga definirajo različne discipline, je namreč razumljen na različne načine, kar otežkoča naslavljanje problematike širjenja nestrpnosti, ksenofobije in diskriminacije marginaliziranih družbenih skupin. Zato diskriminatorni govor velja naslavljati širše od pravnih okvirov kazensko pregonljivega, hkrati pa iskati načine za subverzijo obstoječega z opolnomočenjem manjšin. Z drugimi besedami, v okviru svobode govora je nujno tudi delovanje, ki sovražni govor razume kot proti manjšinam usmerjen diskriminatoren govor in se nanj odziva z opozarjanjem, s pozivi k etiki javne besede in z izobraževanjem o negativnih posledicah sovražnega govora.

Andrej Motl

Problematika sovražnega govora na internetu

V okviru prispevka bom predstavil izkušnje Spletnega očesa pri spopadanju s problematiko kaznivega sovražnega govora na internetu in naše izkušnje pri obravnavanju drugih oblik komunikacije, ki se pogosto povezujejo s konceptom sovražnega govora.

Anna S. Songe-Møller, Karin B. Bjerkestrand and Gunhild B. Bjørnstad

The Responsible Citizen – An Exploration of Theatre of the Oppressed (TO) and Democratic Participation in Slovenia

This article is based on workshops conducted as a part of the EEC project *Equality of National Communities of the Former Yugoslavia and their Members in Slovenian Istria.* The project is organized by PiNA – Association for Culture and Education which works for active citizenship for minority groups in Slovenia. This article explores how the methodologies of Augusto Boal's Theatre of the Oppressed (TO) can enhance democratic processes to empower minority groups in Slovenia. The article describes and analyses how games, exercises and theatre forms from TO can develop democratic competencies.

Toda integracija se ne dotika zgolj njih. Tudi države morajo prispevati k temu procesu, biti v koraku z mobilnostjo prebivalcev in njihovo kulturno raznolikostjo. Izkazati morajo spoštovanje do njihove različnosti in upoštevati načelo človekovih pravic ter jim omogočiti nemoteno aktivno participacijo v slovenski družbi. Vprašanje pa je, ali jim to uspeva oz. ali za to obstaja politična volja. Navsezadnje, kako države spodbujajo in promovirajo vključevanje ranljivih družbenih skupin, vpliva tudi na javno mnenje večinskega prebivalstva.

Pina
University of Stavanger
Iceland Liechtenstein Norway eea grants
norway grants
Pravni center za varstvo človekovih pravic
Romba
Kozo